

SVIESA

1

LIEPA - RUGPJUTIS - RUGSĒJIS, 1948

No. 3

Už laisvę, taiką ir gerovę

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, issued by American Lithuanian Workers Literary Society, 46 Ten Eyck St., Brooklyn 6, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras.

Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription Rates: \$1.00 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York, under the Act of March 3, 1879.

TURINYS

Progresyvių Partija ir Jos Vaidmuo. A. Šilėnas	75
Nuo Jeffersono-Markso iki Fosterio. A. B.	79
Milijonai Pasmerktųjų Kentėjimui. Dyson Carter	82
Džiaugsmo Poezija. Eilėraštis. Jonas Kaškaltis	83
Lietuvių Literatūros Dekada Maskvoje. R. Sarmaitis	84
Artojas. Eilėraštis. Teofilis Tilvytis	86
Stasys Jasilionis ir Jo Kūryba. Dr. A. Petrika	87
Bruožai iš Lietuvių Tautos Kovų. Prof. Juozas Žlugėda	91
Senos Pažintys. Eilėraštis. Stasys Jasilionis	97
Kunigas Antanas Strazdelis. P. Mikutaitis	98
Vilnius. Eilėraštis. V. Mykolaitis-Putinas	100
Rašytojas Jonas Biliūnas. B. Pranskus	101
Simanas Stanevičia ir Jo Kūryba. Kostas Korsakas	106
Nuteistas. Eilėraštis. Jonas Kaškaltis	108

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn 6, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras. Atsakingasis redaktorius: A. Bimba.

No. 3 Liepa-Rugpjūtis-Rugsėjis (July-August-September), 1948 Metai XV

Progresyvių Partija ir Jos Vaidmuo

A. SILĖNAS

Tai buvo beveik šimtas metų atgal, 1856. Didysis Amerikos liaudies poetas *Walt Whitmanas* stebėjo dviejų senųjų partijų konvencijas, kuriose buvo nominuoti Buchanan ir Fillmore. Ir ką Whitmanas matė? Jis matė, kad į senųjų partijų konvencijas suvažiuoja ne atstovai Amerikos darbo žmonių, ne farmų prasiėkai, ne jauni Vakarų ir Pietų pionieriai, ne piovėjai ir ne kalviai, ir, taipgi, ne mokytojai, ne mokslininkai ir ne poetai, ne dori veikėjai ir ne auklėtojai, bet,—

tarnybų ieškotojai, karjeristai ir sukčiai, papirkinėtojai ir papirkiečiai, patsidavę pigūs politikieriai ir papūgos, tarpininkai ir machinatoriai, iš advokatų kabinetų ir notarų raštinių, iš kalėjimo sargų ir pašto įstaigų tarnautojų karjeristai; kortuotojai ir gembleriai, prostitucijos namų laikytojai ir spekuliantai, skaldytojai ir užkulisiniai konspiratoriai...

Įsiskaitykime Whitmano apibūdinimus, kurių laisvą vertimą viršuje padavėme. Jie nėra žodžių eilės „surišančios krūvon į dvi grupes daugybę žmonių pagal užsiėmimus ir charakterius.

Ne, Whitmanas vaizdavo du pasauliu: senąjį senųjų reakcinių partijų, karjeristų ir specialinių privatinių interesų rankose esantį ir naująjį, gimstantį Lincolno naujoje anti-vergovinėje partijoje, kuri atstovavo viską, kas Amerikoje sveika ir kūrybinga.

Naujosė įgėose Whitmanas matė atstovautus Naujosios Anglijos farmų prasiėkorus ir

Tennessee kalnų skerdžius, Texaso rančininkus ir Oregono miškų darbininkus, šienpiūvius ir angliakasių, metalistus ir geležinkelininkus, ir intelektualus: mokytojus, poetus, filosofus, auklėtojus.

o o o

Beveik šimtas metų praslinko. Bet kuomet televizijos aparatai ir chronikinių filmų kameros sukios Philadelphiaje demokratų ir republikonų konvencijose, kuomet hipokritiškos kalbos iš Konvencijos salės skrido per radijo bangas į visus šalies kraštus, esminiai dalykai nebuvo pasikeitę.

Tie Whitmano su panika ir pagieža piešti tarnybų ieškotojai ir konspiratoriai, spekuliantai ir pigūs politikieriai vėl buvo čia. Jie vėl valdė dvi partijas. Taip, ir vėl kelias buvo atviras naujai, trečiai partijai, nes farmų ir kasyklų balso neužgniausi, nes miškų darbininkų ir metalistų neužčiaupsi, nes mokytojų ir poetų nenutildysi.

Jie turėjo susirinkti. Jie turėjo jungtis. Kai senos partijos pūva, liaudis turi pasirinkti naują kovos ginklą, sukurdamą naują partiją. Ir jeigu Walt Whitmanas, tas Amerikos liaudiškos sveikos poezijos patriarchas, būtų buvęs tarp gyvųjų, jis būtų sėdėjęs ant estrados konvencijoje, kuri toje pačioje salėje vyko po senųjų partijų sueigų. — Naujosios, Progresyvių Partijos konvencijoje.

Whitmanas kalbėjo apie senas partijas, demokratų ir whigų, kaip apie mirštančio pasaulio pūvančias liekanas. Jo laiku irgi buvo

drąsos neturinčių žmonių, kurie bandė "įrodyti," kad Whigų Partija yra "liberališkesnė." Bet pažangiečiai, kurie drįso žiūrėti tikrovei į akis, nesidavė apgaunami; jie kūrė trečią, anuo laiku buvusią pažangią Republikonų Partiją, ir po Lincolno vadovybės, laimėjo urieš vergovės palaikytojus.

o o o

Istorija žinoma. Mes jos čia nekartosime. Naujoji republikonų partija iš karto nelaimėjo, bet sudavė smūgį whigams, kurie pradėjo nykti iš politinės arenos. 1856 metų rinkimuose republikonai buvo dar jaunutė, ne labai stipri jėga. Tik po keturių metų, 1860-tais, republikonai laimėjo rinkimus, Lincolnas buvo išrinktas ir whigai išnyko. Trečioji partija laimėjo, priversdama vieną senųjų partijų pasitraukti ir reakciją turėti tik vieną, o ne du instrumentu.

Kuomet nauja progresyvi partija kada nors kūrėsi Amerikos politiniame gyvenime, jos tikslas visuomet buvo, imant dalykus esminiai, kovoti prieš hipokritišką apgaulę. Senosios partijos, atstovaudamos tuos pačius privilegijuotų klasių interesus, pasidalina rolėmis, viena užimant "pažangesnę" poziciją. Ir tuo rulių pasidalinimu siekiama apgauti, supainioti, nustelbti tikrovę.

Bet kuomet liepos 23-25 dienomis Philadelphiais Convention Hall patalpose skardžiai suskambėjo Amerikos liaudies balsas, reakcija pajuto: apgaudinėjimui ateina galas, liaudis pasirenka savo instrumentą, kuria savo partiją.

Trečiosios Partijos, pasivadinusios Progresyvių Partija, kelias ir istorija nėra painūs ar neaiškūs. Ji gimė lemiamu momentu, kuomet Amerika ir pasaulis stovi kryžkelyje.

Šis momento lemiamumas nušviestas Progresyvių platformoje, kuri prasideda žodžiais: "Praėjus trejiems metams nuo antrojo pasaulinio karo pabaigos, kariniai būnai jau ragina į trejtį. Pilietinės laisvės yra naikinamos. Milijonai šaukiasi pagalbos prieš nepakeliamas kainas. Amerikos gyvenimo būdas randasi pavojuje."

Šie pirmieji sakiniai tiksliai ir aiškiai apima dabartinės padėties rimtumą. Ir platforma tuojau aiškina priežastis:

"Šio krizio šaknys glūdi fakte, kad didysis kapitalas kontroliuoja mūsų ekonomiją ir valdžią. Savo darbu ir užsimojimu Ame-

rikos žmonės sukūrė iš savo gausių žaliavų produktingiausių mašinų pasaulį. Bet ta mašina jau nebepriskaito žmonėms.

"Niekad pirmiau toks mažas skaičius asmenų nevaldė tiek daug tokio didelio žmonių skaičiaus sąskaiton."

Ir tai todėl naujoji partija gimė. Sustiprėjo garų laiku per valstybinius kontraktus, per naujai užkariautas rinkas ir labiau centralizuotą monopolizaciją, didysis kapitalas dabar yra ta jėga, kuri stumte stumia Ameriką į karą. Ir abiems senoms partijoms, republikonams ir demokratams ištikimai vykdamas Wall Streeto įsakymus, naujosios partijos iškilimas pasidarė neišvengiamas.

Jis pasidarė neišvengiamas, nes abi senosios partijos, republikonai ir demokratai, kurie kontroliuoja Kongresą ir administraciją, kiekvienu svarbesniu klausimu išduoda Amerikos žmonių reikalus. Kiekvienu gyvybiniu klausimu abiejų partijų vadovybės veikia ne už žmonių, bet už privilegijuotų grupių interesus.

Amerikos žmonės nori taikos,—

Senosios partijos visu garu ruošiasi karui.

Amerikos žmonės nori gilinti socialines reformas,—

Senosios partijos laipsniškai naikina visas reformas, kurios buvo atsiemtose Roosevelto laikais, žlugdo socialią saugumą, kompensacijos istėmą, federalius projektus, ir t.t.

Amerikos žmonės nori palaikyti civilis laisves ir jas gilinti,—

Senosios partijos begailėstingai civilis laisves tremia per savo inkvizicinius Thomaso-Rankino tipo komitetus, per tyrinėjimus, bauginimus.

Amerikos žmonės nori rasinės lygybės,—

Senosios partijos, nežiūrint gražių ir skambių pažadų, palaiko diskriminaciją ir segregaciją prieš negrus, neprileidžia prie balsavimo urnų Pietuose milijonus negrų.

Amerikos žmonės nori planuoto gerbūvio, žemesnių kainų, pagerintų darbo sąlygų,—

Senosios partijos veisia infliaciją, administracija lauko streikus, Tafto-Hartley unijas pančiuojantis įstatymas buvo pravesas bendromis republikonų ir demokratų jėgomis.

Tie pagrindiniai punktai yra užtektini, kad naujosios partijos tvirtas ir pastovus pamatas būtų suprastas. Naujoji partija nėra sintetinis gaminy. Progresyvių Partija yra išaugu-

si iš gyvybinių Amerikos žmonių reikalų šaknų. Tos šaknys gilios, ir reakcija jų nepakirs.

Progresyvių Partijos konvencija buvo entuziastiškiausia liaudies jėgų demonstracija. To negalėjo paneigti nei priešų spauda, nei radijas, nei jokie stebėtojai. Reakcija, kuri prieš konvenciją kalbėjo apie trečios partijos judėjimą, kaip apie kokių lunatikų don-kichotišką užsiėmimą, pakeitė toną. Nors toks pat priešingas, bet tame tone jau pradėjo jaustis ir pagarbos krislelis.

Kokios šiandien yra Progresyvių Partijos jėgos, kokios yra jos perspektyvos?

Jeigu paklaustume liberalų iš ADA (Americans for Democratic Action) pastogės ir Lernerio-Wernerio tipo, tai jie atsakytų, jog naujoji partija "neturi organizuoto darbo paramos," "neturi ryšių su farmeriais," "neturi įtakos liberaluose." Paviršutiniškai ta ADA teorija nesunkiai gali būti formuluojama: "Pažiūrėkite į CIO ir AFL," sako jie, "ar daug iš jų vadovybės remia naująją partiją?" Ir jie atsako: "Murray iš CIO ir Greenas iš

AFL progresyvius pasmerkė."

Ir jie tęsia: "Paimkite artimiausius Roosevelto bendradarbius, — Ickesą, Hendersoną, Rooseveltienę, Porterį, nei vienas jų neremia trečiosios partijos." Ir jie prideda: "Apie farmerius jau nėra kalbos: jie beveik nežino apie trečią partiją."

Paviršutiniškai tie argumentai skamba kaip svarūs. Jie svarūs, iki mes pagalvojame: kaip, tada, pagaliau, Progresyvių Partija gali turėti tiek įtakos, gali sukelti tiek entuziazmo ir tiek bauginti priešus, jeigu jos neremia tos visos pagrindinės naujo pažangaus judėjimo būtinai ramstys: darbininkai, farmeriai, liberaliniai intelektualai?

Ir mes turime priieiti nuomonės, kad toji teorija jokių būdu neatitinka gyvenimo tikrovei.

Murray ir Green, tiesa, pasmerkė Progresyvių Partiją. Bet partijos konvencijoje dalyvavo šimtai CIO ir AFL delegatų. Visame unjiniame judėjime yra puikiai žinoma, kad Progresyvių Partija stoja prieš Tafto-Hartley įstatymą, kad progresyviai yra ištikimi uni-

Progresyvių Partijos kandidatai — Henry A. Wallace į Jungtinių Valstijų prezidentus ir Glen Taylor į vice-prezidentus.

Henry Wallace yra nuoširdus velionio Roosevelto idėjų pasekėjas ir vykintojas. Rooseveltui prezidentaujant, jis buvo jo kabinete — pradžioje kaip agrikultūros sekretorius, paskui kaip šalies vice-prezidentas, o dar vėliau kaip prekybos sekretorius. Kadangi Wallace išstojo prieš Trumano užsieninę politiką, jis tapo pašalintas iš kabineto. Jis yra 60 metų amžiaus.

Senatorius Glen Taylor dar tik 44 metų amžiaus. Tai darbininkų šeimos sūnus, ir pats sau duoną pelnyti pradėjęs visai jaunu tebebūdamas.

jų draugai, tuo tarpu, kai seniosios partijos organizuotus darbininkus išduoda.

CIO elektristų unijos (UE) pirmininkas Fitzgerald pirmininkavo konvencijai.

"Farmeriai nieko apie trečią partiją nežino," sako ADA galvočiai. Teisingiau būtų pasakyti, kad ADA nieko nežino apie fermerius. Kas tik buvo Progresyvių Partijos konvencijoje, negalėjo nepajusti, kad fermeriai joje vaidina vieną iš svarbiausių rolių. Iš Minnesotos ir Wisconsin, Ohio ir Iowa, iš Colorado ir Carolinos jie atvyko. Pusininkai negrai iš Pietų ir pienininkai iš Šiaurės ruožo prie Kanados pasienio, javų augintojai iš vidurvakariinių prerijų ir bulvių kasėjai iš Idaho, visi jie atvyko su savo problemomis, kurioms jie randa atsakymą Progresyvių Partijos programoje.

Amerikos fermeriai dar gan konservatyvūs. Bet kuomet jų gaminių kainos puola, kuomet senosios partijos sabotuoja elektrifikacijos ir potvynių apsaugos projektus, kuomet juos smaugia mokesčiai, jie žino, kame atsakymas: naujame liaudies judėjime.

Ir, pagaliau, liberalai bei intelektualai. ADA savo eilėse skaito tokius Roosevelt lo laikų administratorius kaip Porterį, Ickesą, Hendersoną ir jiems panašius. Jie užėmė svarbias vietas Naujosios Dalybės aparate. Bet pasakyti, kad jie atstovauja visus naujadalybininkus ar liberalus, būtų didelė klaida. Kas vedė Progresyvių Partijos konvencijos reikalus ir vadovavo platformos komitetui, jeigu ne senas Roosevelt o bendradarbis Tugwell? Kas, pagaliau, yra pats Wallace, jei ne Roosevelt o artimiausias bendradarbis, jo vice-prezidentas? Bet ne vardai svarbu. Svarbu, kad kiekvienas, kuriam Roosevelt o idealai ir svajonės brangūs, turi rasti sau vietą Progresyvių Partijos eilėse.

Savo kalboje konvencijoje Wallace pasakė: *"Hyde Parke jie palaidojo mūsų prezidentą, o Washingtonė jie palaidojo mūsų svajones."*

Vyriausias tų svajonių laidotojas yra Trumanas. ADA sąmoningai ar nesąmoningai yra grabnešiai.

Apie intelektualų svarbų vaidmenį Progresyvių Partijoje negali būti jokių abejonių. Tuo tarpu, kai demokratų ir republikonų konvencijoje tikro intelektualo su žiburiu ieškoti reikėjo, Progresyvių Partijos konvencijoje jų buvo platformos komitete, komisijose, salėje

delegatų tarpe, tarp kalbėtojų ir tt. Kai kurie komentatoriai net pabrėžė, kad konvencija buvusi "akademiniė."

Pridėkite prie to negrus, jaunimą, tautines grupes, ir mes pamatome, kad Progresyvių Partija turi sveiką kamieną. Apie vaisius negali būti abejonės.

o o o

Partijos prezidentinis kandidatas Wallace ir vice-prezidentinis kandidatas Taylor dabar stovi priekyje judėjimo, kuriam priklausom ateitis.

Naujoji partija atstovauja viską, kas švaru, kilnu ir sveika Amerikos gyvenime. Progresyvių Partija, stojanti už gyvybinių industrijų nacionalizavimą, už socializuotą mediciną, federaliai remiamą namų statybą, apšvietą, už infliacijos sulaukymą ir, virš viso, — už taiką ir draugingą sugyvenimą su Tarybų Sąjunga, bus išgirsta Amerikos žmonių.

Nakties Sparnai

Nakties sparnai kai gaubia žemę,
Jie kartais gerą rytą lemia,—
Jie leidžia jėgai susikaupti,
Kad prieš didžiūną nesiklaupiti,
O tiesti laisvei platų kelią,
Kurs džiaugsmo ūpą ugdo, kelia.

Nakties sparnai kai ką pabaido,
Kai kam jie neša ūpą vaido;
Naktis klastas kai kam pasėja,
Brangiausia sumina idėją,—
O laisvės priešas pasimoja
Prispausti vargantį artoją.

Nakties sparnams—ne amžių puotos,—
Ir šviesai jėgos yra duotos,—
Tos jėgos sklįsta vis į plotį,
Kad nyktų mūs takai migloti,
Žiedai kad žemę apsaugstyty,
Artojas laisvę kad įgyty.

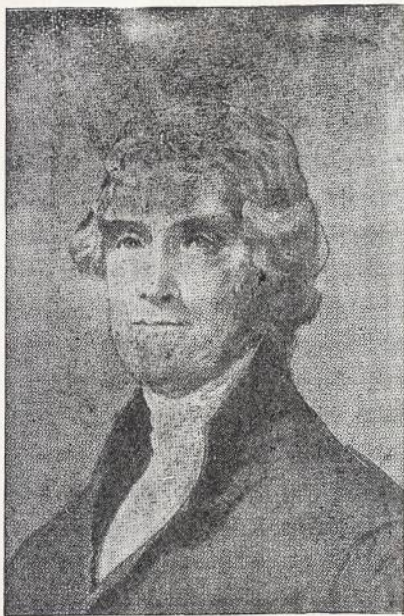
Nakties sparnai kai nykti ima,
Žmogus jauti lyg įkvėpimą,—
Gaivesnį, rods, įgavęs kraują,
Išdrįsti stot už tvarką naują,—
Eini tada ir priešais vėją,
Kad ginti brangiąją idėją!

Stasys Jasilionis.

NUO JEFFERSONO-MARKSO IKI FOSTERIO

A. B.

Apkaltinimas ir traukimas teisman Amerikos Komunistų Partijos vadų* yra tikrai rimtas šios šalies istorijoj įvykis. Jie kaltinami įstatymu vadinamu "Smith Act," išleistu prieš aštuonerius metus, bet iki šiol niekam nepritaikytu. Šis įstatymas nurodo labai aštrias bausmes (iki dešimties metų kalėjimą) tiems,

THOMAS JEFFERSON

kurie kėsintusi spėka-prievarta nuversti Jungtinių Valstijų valdžią. Kadangi "Smith Act" nebuvo prieš nieką panaudotas, tai jis tebėra

*Apkaltinti ir laukia teismo: William Z. Foster, partijos pirmininkas; Eugene Dennis, partijos sekretorius, ir partijos tarybos nariai: John Williamson, Henry Winston, Jacob Stachel, Benjamin J. Davis, Robert Thompson, John Gates, Irving Potash, Gilbert Green, Gus Hall ir Carl Winter.

neperėjęs per teismų "šerengą," tai yra, federaliniai teismai nėra tarę savo nuomonės dėl jo konstitucingumo: ar jis suderinamas su Jungtinių Valstijų Konstitucija ir Teisių Biiliumi. Labai galimas daiktas, kad ši byla prieš komunistų vadus pasieks patį šalies Aukščiausį Teismą.

Vyriausybės pateiktieji kaltinimai prieš komunistus, suglaustoje formoje, sako: 1945 metais jie, suorganizuodami Jungtinių Valstijų Komunistų Partiją,* sudarė suokalbį spėka nuversti Amerikos valdžią ir tuo būdu sulaužė "Smith Act" nuosakus.

Kodėl ši Komunistų Partija reiškia tą suokalbį? Kodėl todėl, kad jiniai yra marksistinio komunizmo partija. Vadinasi, teisman traukiamas marksizmas, ir kėsinamasi jo skelbimą padaryti nelegališku.

Šiomet marksizmas minėjo savo formalaus gyvenimo šimto metų sukaktį. Pirmu kartu marksizmo, tai yra, mokslinio socializmo ir komunizmo dėsniai buvo programiniai suformuluoti Markso ir Engelo parašytam *Komunistų Manifeste* ir paskelbti 1848 metais. Jei pavartysime šio viso šimto metų Am. istoriją, tai surasime, kad nuo pat Komunistų Manifesto pasirodymo šioje šalyje gyvavo įvairiais vardais pasivadinusios *marksistinės organizacijos*. Tuo būdu marksizmas Amerikoje neprasidėjo su 1919 metais, kai buvo suorganizuota Amerikos Komunistų Partija. Labai svarbu tas, kad per visą tą šimtmetį Amerikos valdančiosios klasės nėra rimtai bandžiusios marksizmą uždrausti įstatymais, tai yra, uždaryti tas organizacijas, kurios skelbia marksizmą. Šis žygis prieš Komunistų Partijos vadus bus pirmutinis iš jų pusės bandymas marksizmo skelbimą padaryti kriminališku prasižengimu!

Labai galimas daiktas, kad savo kaltinimo apie jėgą ir prievartą įrodymui teismuose vyriausybė kreipsis į patį Komunistų Manifestą.

*Reikia žinoti, kad karo metu, Earl Browderiui vadovaujant, Komunistų Partija buvo paleista, kad jos vieton buvo suorganizuotas Politinis Komunistų Susivienijimas, bet kad 1945 metais, Fosteriui ir Dennisui vadovaujant, partija buvo atkurta.

Ji pasirinko tam tikrus išsireiškimus, išskirs juos iš bendrųjų teorinių ir filosofinių dėsnių, išims juos iš istorinių frėmų, tiksliai pamiršdama laikus ir sąlygas prieš šimtą metų, ir laikys šių dienų komunistus už juos atsakingais. Ypatingu entuziazmu, pavyzdžiui, vyriausybės advokatai galės patiekti patį paskutinį Manifesto paragrafą, kuris skamba sekamai:

"Komunistai laiko niekingu dalyku slėpti savo pažiūras ir tikslus. Jie atvirai pareiškia, kad jų tikslų pasiekti tegalima, tik spėka nugarovus visų esamąją visuomenės santvarką. Lai viešpataujančiosios klasės dreba prieš komunistų revoliuciją. Proletarams joje nėra kas prarast, tik retėžiai. Laimėt gi jiems yra ištisas pasaulis. Visų šalių proletarai, vienykitės!"

Vyriausybė, aišku, nesiskaitys su 1945 metais atsteigtosios Komunistų Partijos Konstitucija bei kitais principiniais dokumentais, šių dienų komunistų suformuluotais ir paskelbtais. Iš savo pusės, komunistų vadai, be abejonės, kreips teisimų dėmesį į Komunistų Partijos Konstitucijoje paskelbtuosius tikslus. O tuos tikslus partijos Konstitucijos įvadas apibūdina sekamai:

"Jungtinių Valstijų Komunistų Partija yra Amerikos darbininkų klasės politinė partija, besiremianti mokslinio socializmo, marksizmo-leninizmo principais. Ji gina greituosius ir pamatinius darbininkų, fermerių ir visų, kurie dirba rankomis ir smegenimis, interesus prieš kapitalistinį išnaudojimą ir spriespaudą. Kaip pažangioji darbininkų klasės dalis, jina stovi pirmosiose tos kovos eilėse.

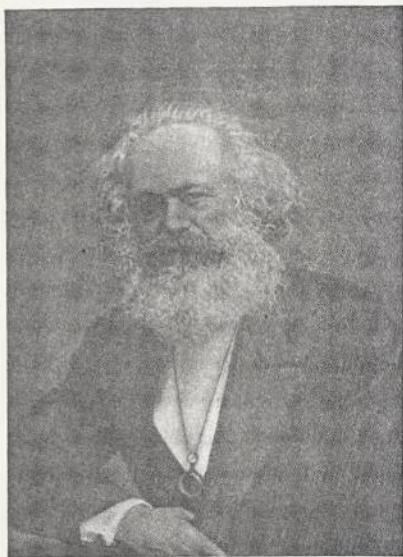
"Komunistų Partija palaiko Amerikos demokratijos laimėjimus ir gina Jungtinių Valstijų Konstituciją ir Teisių Bilių prieš jų reakcinius priešus, kurie norėtų demokratiją ir liaudišką laisvę sunaikinti. Ji be nusileidimų kovoja prieš imperializmą ir kolonijalę spriespaudą, prieš rasinę, tautinę ir religinę diskriminaciją, prieš Jim Crowizmą, anti-semitizmą ir visokias šovinizmo formas.

"Komunistų Partija kovoja už visišką fašizmo sunaikinimą ir už pastovią taiką. Ji siekia apsaugoti žmonių ir tautos gerovę, pripažindama, kad darbininkų klasė, per savo darbo unijas ir nepriklausomą politinę veiklą,

yra nuosakiausias kovotojas už demokratiją, tautinę laisvę ir socialinį progresą.

"Komunistų Partija laikosi to pamatinio principo, jog yra bendrieji interesai, kurie sudaro ryšį, vienijančią visų kraštų darbininkus. Ji toliau teigia, kad tikrieji tautiniai mūsų šalies interesai ir taikos ir progreso reikalas reikalauja visų laisvę mylinčiųjų žmonių solidarumo, Jungtinių Tautų palaikymo ir didesnio jų bendradarbiavimo.

"Komunistų Partija pripažįsta, kad galūtiniis panaikinimas išnaudojimo ir spriespaudos, ekonominių krizių ir nedarbo, reakcijos ir ka-

KAROLIS MARKSAS

ro, bus galima pasiekti tik socialistiniu visuomenės perorganizavimu—bendruoju valdymu ir operavimu tautinės ekonomijos pagalba žmonių valdžios, kuriai vadovauja darbininkų klasė.

"Komunistų Partija, tuo būdu, moko darbininkų klasę, kasdieninėse savo kovose, suprausti savo istorinę misiją—įkūrimą socializmo. Socializmas, aukščiausia demokratijos forma, užtikrins pilną laimėjimą teisės į gy-

venimą, laisvę ir siekimą gerovės, ir padarys darbo, mokslo ir kultūros atsiekimus prieinamais visų vyrų ir moterų naudojimuisi ir džiaugsmui.

"Kovoje už demokratiją, taiką ir socialinį progresą, Komunistų Partija tęsia toliau demokratines Jeffersono, Paine, Lincolnio ir Frederick Douglass, ir didžiasias darbininkškas Sylviso, Debso ir Ruthenbergo tradi-

WILLIAM Z. FOSTER

cijas. Ji petys petin kovoja su visais, kurie išvien su ja eina to tikslo pasiekimui."

O pirmajam Partijos Konstitucijos paragrafe skaitome:

"Šios organizacijos tikslas yra kelti geriausias Jungtinių Valstijų darbininkų klasės ir visos liaudies interesus, ginti ir plėsti mūsų šalies demokratiją, neleisti fašizmui pakilti, palaikyti progreso ir taikos reikalą, turint mintyje galutinį tikslą: pašalinimą iš mūsų šalies ekonominių krizių, nedarbo, nesaugumo, vargo ir karo pavietrės, įvykdant istorinę

darbininkų klasės misiją—įkurti socializmą kelių laisvo Amerikos žmonių daugumos pasirinkimu."

O Konstitucijos skyriuje "Narių Teisės ir Pareigos" randame tokį pareiškimą:

"Kiekvienas narys turi visomis savo jėgomis kovoti prieš visas ir kiekvieną pastangą, ar ji pareitų iš užsienio ar iš mūsų šalies vidaus, sunaikinti darbininkų ir visų žmonių, arba kurios nors jų dalies, teises, arba užkarti ant Jungtinių Valstijų bile kokios grupės, ar partijos, ar klikos, ar suokalbio arbitrarinę valią, tuomi paneigiant neribotą žmonių daugumos teisę vesti savo šalies reikalus."

Čia, kaip matome, Amerikos komunistai niekur nekalba apie vartojimą jėgos ir prievartos pasiekimui savo tikslų, jie visiškai nekalba apie valdžios nuvertimą. Jie kalba apie Amerikos žmonių daugumos valią ir troškimus.

Kitais žodžiais, šių dienų komunistai bus laikomi atsakingais ne už tai, ką jie patys šiandien amerikietiškoje sąlygoje skelbia, bet už kiekvieną Markso, Engelso ir Lenino išsireiškimą, nors tūli tų išsireiškimų naujuose laikuose ir naujose sąlygoje nebereiškia ne tą, reiškę tada, kada jie buvo padaryti.

Kalbėdami apie Komunistų Manifestą, revoliuciją ir jėgos vartojimą, negalime pamiršti kito istorinio dokumento, kuris šiemet minėjo savo 172 metų sukaktį ir kuris yra labai arti prie širdies visiems amerikiečiams, atseit, Amerikos Nepriklausomybės Deklaracijos, Thomas Jeffersono parašytos. Šiame dokumente taip pat garsiai kalbama apie revoliuciją ir jėgos pavartojimą. Jame, pavyzdžiui, užeiname tokių išsireiškimų:

"Mes laikome sekančias tiesas pačias savime aiškiomis, būtent, kad visi žmonės yra sutverti lygūs; kad jiems jų Kūrėjas davė tam tikras neatimamas teises; kad tarp tų teisių yra gyvybė, laisvė ir siekimas gerovės; kad toms teisėms apsaugoti tarp žmonių steigiamos valdžios, kurios savo teisingą galią įgauna nuo sutikimo valdomųjų; kad kur tik tai bet kokia valdžios forma pradeda tuos tikslus griauti, žmonės turi teisę pakeisti arba pašalinti ją ir įsisteigti naują valdžią, pamenant jos pamatus tokiems principais ir suorganizuojant jos jėgas tokioje formoje, kuri

(Tąsa 86-tame pusl.)

MILIJONAI PASMERKTŲJŲ KENTĖJIMUI

DYSON CARTER

Mūsų močiutė vadindavo "raumatizmu." Bet šiandien, jeigu susirgsi, gydytojas vadins "arthritisu." Tai labai gąsdinantis pavadinimas. Tai skauda, lieginanti, pragaistinga liga. Tik Jungtinėse Valstijose ir Kanadoje šia liga kankinasi aštuonetas milijonų žmonių.

Išvaizduokime didžiulę Arthritis Departmentinę Krautuvę. Ji perpildyta žmonėmis, perkančiais vaistus susigydydami. Rusyje jūs galite nusipirkti aspirinų. Pirmam aukšte jie parduos jums vienos savaitės poilsį arba gydymą vienu iš dviejų naujųjų vaistų.

Bet pačiam viršutiniam aukšte, kuris prieinamas tik keliems nepaprastiems pirkikams, jūs galėtumėte nusipirkti tikrą susigydymą. Tai yra, galėtumėte nusipirkti, jeigu turėtumėte pinigų.

O tai ir yra nemaloniausia tiesa apie *arthritisą*. Daugumoje atsitikimų galima susigdyti, arba bent jau labai pagelbėti sumažinimui skaudėjimo. Deja, medicinos mokslas priverstas atsisakyti pagelbėti visiems, išskyrus mažytę sauželę turtuolių.

Už tą padėtį mokslininkai neatsako. Išgirtumėte, ką jie apie tai kalbasi tarpe savęs. Paimkite Dr. R. L. Cecil, žymų *arthritis* tyrinėtoją Cornell Universitete.

Pirmiausia paimkime ligą, vadinamą *osteoarthritis*. Ar reiškia, kad nuo jos nėra išsigydyti, kad šia sąnarių liga mes jau ir turime kankintis, sulaukę senesnio amžiaus? Dažnai mums pasakojama, jog taip yra, jog išieitis nėra. Bet Dr. Cecil parodo, kas daugiausia *arthritis*u serga.

Šia liga serga darbo žmonės, vyrai ir moterys, kurie per metų metus sunkiai dirba, persidirba. Serga žmonės, kurie nesuskaitomą kiekį savo sąnarius yra sužeidę ir negauna tinkamos priežiūros, tinkamo gydymo.

Antroji liga vadinama *rheumatoid-arthritis*. Ši liga gali užklupti bet kuriame amžiuje ir beveik kiekvieną. Jos priežastis tebėra nežinoma. Bet šis "misteriškas" atsinešimas paslepia tiesą. Specialistai mums teigia, kad kad *rheumatoid-arthritis* beveik visomet užpuola žmones, kurie yra buvę sužeidę.

Kaip sužeidę? Nuo darbo per ilgą laiką

šaltose ir drėgnose vietose. Nuo aštraus užsikrėtimo, kuris nebuvo pilnai išgydytas. Nuo pakartotino nuovargio dėl persidirbimo. Nuo nuolatinio sielojimosi dėl ateities netikrumo.

Pirmutinis mokslinis faktas apie *arthritisą* yra jo *klasinis* pobūdis. Milžiniška šios ligos aukų dauguma yra darbininkai. Tiesa, kai kurie ir turtingi žmonės suserga *arthritis*u, bet palyginti tik keletas. Ir kai kapitalistų klasės žmogus suserga *arthritis*u, jį galima sugydyti, arba gerai sumažinti jam kentėjimą.

Netikėkite, kad *arthritis* yra tokia misteriška liga, jog negalima jos įveikti. Nereikia kaltinti mokslo. Daleiskime, kad jūs turite *arthritisą*. Jūs tik laimėjote "Irish Sweepstake" ir tuo būdu esate turtingi. Tuojau jūs pasileidžiate gydytis.

Nepaisant, kurios rūšies *arthritis*u jūs sirgsite, pirmutinis "vaistas" bus poilsis. Tikras poilsis. Poilsis ne prisikimšusioje stuboje, kankinamoje skersvėjo, šilimos bilų, randos kolektoriaus ir kaimyno sergančio kūdikio klišmu. Jūs nuvažiuosite į specialius *arthritis*u poilsio namus, kaip į viešbutį. Galimas daiktas, kad gydytojas tūlą laiką jums palaišys lovoje, arba pasodins balkone saule šildytis.

Tas kaštuos apie dvyliką dolerių per dieną, vien tik už kambarį. Jūsų gydytojas užsakys jums specialų maistą. Gausite vitaminų ir proteinų koncentratų. Tris sykius pavalyti su visais tais pridėklais jums kaštuos septynius dolerius per dieną.

Keista, bet tiesa, kad šitoje nepaprastoje ligoninėje, įsteigtoje dėl *arthritis*u sergančių turtuolių, jūsų gydytojas nesakys jums, jog beviltiška yra padėtis. Jis netrauks pečiaus ir nesakys: "Važiok namo ir kentėk." Čia panaudojami visi vėliausi gydymo būdai.

Yra išrastas tam tikros rūšies *artificialis* (dirbtinas) karštis, kuris dažnai parodo stebuklus. Naudojamas ir kraujo įleidimas, nes paprastai *arthritis*is surištas su mažakraujyste. Čia du sykiu kasdien prityręs terapeutas jums išmasažuos jūsų skaudančius sąnarius.

Paskui čia rasite šilto vandens prūdą išsi-

maudymui. Jis aprūpintas visokiais prietaisais, kurie suteikia arthritiso aukai neapsakomą palengvinimą. Po šio šilto vandens prūdo, jums suteiks stebėtiną taip vadinamą "kontrasto vanią." Šiltas vanduo per keturias minutes, šaltas vanduo per vieną minutę. Pusę valandos šios vanios, du sykiu kasdien!

Gal bus geriau, jeigu mes visiškai pamiršime, kiek tai visa kaštuoja! Bet prieš eisiant toliau, gal nebus pro šalį prisiminti, kad vienos tik šiaurinės Amerikos darbininkams ir fermeriams arthrititis kasmet kaštuoja penkis šimtus milijonų dolerių per metus dėl negalėjimo dirbti. Arthritiso aukos kasmet išlieka iš darbo virš šimto milijonų dienų.

Grijkime prie gydymosi. Daleiskime, kad jus liga yra sunkiai suėmus. Specialistas duos jums naują "auksinių druskų" gydymą, pridėdamas tam tikrų chemikalų, kurie neleidžia apsinuodyti. Tikras auksas įleidžiamas į jūsų sistemą? Kodėl ne? Mūsų Fort Knox yra palaidota tiek aukso, jog jo užtektų kiekvienam arthritisu sergančiam suteikti po milijoną įleidimų, bet jūs nusistebėtumėte, jeigu išgirstumėte, kiek už šitą vaistą gydytojai turi užmokėti!

Pagaliau paimkime labai sunkius atsitikimus. Paimkime žmones, kurie per metų metus kankinasi. Jų sąnariai sustingę, ištinę. Skausmas neapsakomas. Dažnai kaip tik tas arthritiso skausmas auką ir supaliegina.

Arthritiso klinikoje chirurgai gali tokiems žmonėms pagelbėti. Pagalba paprastos operacijos jie išlupinėja kaulų gabalėlius, kurie tą skausmą pagimdo. Kituose atsitikimuose jie nupiauna tą kankinantį nervą. Jie gali sustingusį sąnarį išjudinti, kad jis veikytų be jokio skausmo. Taip gali padaryti su keliais, riešais, pečiais, alkūnėmis, kulšėmis ir tt.

Dažnai operacija esti tokia paprasta ir lengva, jog ligonis tą pačią dieną išlipa iš lovos. Ir pagal American Academy of Orthopedic Surgeons pranešimą, operacija taip saugi, jog galima panaudoti ir seno amžiaus ligoniams.

• Bet kur visa nelaimė? Pirmiausia, tik labai mažas skaičius chirurgų išlavinti tam darbui. Tik labai nedidelis skaičius arthritiso ligonių finansškai pajėgia panešti tik paprastą gydymą, o ką jau bekalbėti apie operacijas. Arthrititis yra *darbininkų klasės* liga, tuo būdu valdančioji klasė ją ignoruoja.

Arthrititis net nėra įrašomas į oficialius val-

džios ir apdraudos ligų raportus. Tuo tarpu faktas yra, kad ant kiekvieno cukriniu liga arba džiova sergančio žmogaus, mes turime dešimtį sergančių arthritisu. Šiandien pat ant kiekvieno sergančio vėžiu mes turime septynis vyrus ir moteris, sergančius arthritisu!

Tokios ligos, kaip vaikų paralyžius ir vėžys, smogia lygiai turtuolius ir vaguolius. Štai kodėl mes turime plačias kampanijas padėti mokslui kovoti tas ligas. Bet tik labai retas kuris kapitalistas suserga arthritisu. Todėl aštuoni milijonai darbininkų ir fermerių pamerkti lėtam, kankinančiam šios chroniškos ligos naikinimui, mokslo skaitomos visų pikčiausia chroniška liga moderniškame pasaulyje.

Džiaugsmo Poezija

(Pagal Igorį Severianą.)

Aš, jaunatve, džiaugiuos iš tavęs,—
Kur tik tu, ten gyvybė žydės!

Tu žygiuoji pirmyn nuolatai,—

Daug pasieki tu, daug pamatai...

Aš nenoriu spėlioti dykai,

Ką tau žada slaptieji laikai:

Gal po polėkais metų jaunų

Tau nurims tas veržtumas sparnų...

Bet—kol mielas jaunimas draugaus,

Neužges šviesi žvaigždės dangaus,

Jūron saulė karšta nenuskęs,—

Nenustos nei gyvybė prasmės!...

Aš stebiuos tų akelių aistra:

Jose—tvanas, tvane gi—audra,—

Ir bujoja audroj žolynai...

Aš dėlto ir džiaugiuos amžinai,—

Iš visos uždainuosiu širdies,—

Su manim ir jaunatvė skardės...

Taip audringai surėksiū "valio,"

Kad pranyks vakarykščia galia!

Ašen jėtį rytojun metu,—

Galią piktą sutriuškinsi tu!...

Jonas Kaškaitis.

LIETUVIŲ LITERATŪROS DEKADA MASKVOJ

R. ŠARMAITIS

Vasario 28 d. — kovo 8 d. Maskvoje įvykusi lietuvių literatūros dekada buvo tikra lietuvių tautos kultūros šventė. Dekados dalyviais buvo daugiau kaip 140 mūsų respublikos piliečių, tame tarpe daugiau kaip 20 Tarybų Lietuvos rašytojų, keletas operos solistų, Liaudies ansamblis, leidyklų darbuotojai ir respublikinės spaudos atstovai.

Aštuoniuose lietuvių literatūros vakaruose, įvykusiųose Kolonų salėje, Aktorių rūmuose, audinių fabrike „Trechgornaja manufaktūra,“ Maskvos universitete, Karinėje politinėje akademijoje, mašinų statybos fabrike ir Centrinuose literatūrų rūmuose, lietuvių rašytojai susitiko su įvairiausiais mūsų didžiosios šalies sostinės gyventojų sluoksniais—su darbininkais ir kariais, studentais ir mokslininkais bei politiniais darbuotojais, su aktoriais ir rašytojais. Nebuvo literatūros vakaro, kuriame žmonių perpildytose salėse lankytojai nebūtų godžiai klausę, nebūtų palydęje gausiais plojimais mūsų poetų eilėraščių, mūsų solistų ir Liaudies ansamblio atliktų lietuviškų dainų ir šokių. Dekados dalyviai visur naudojosi šiltu draugišku maskviečių priėmimu ir nuoširdžiomis simpatijomis kovingam literatūriniam žodžiui, žaviai lietuviškai dainai ir muzikai.

Didžiulę reikšmę mūsų dekados pasisekimui turėjo išleistos lietuvių rašytojų knygos rusų kalba. Dekados proga išėjusios 10 knygų bendru tiražu daugiau kaip 350 tūkstančių egz. supažindino visasąjunginį skaitytoją su lietuvių literatūros klasikais K. Donelaičiu ir Žemaitė, su žymiųjų mūsų rašytojų ir poetų Petro Cvirkos, Salomėjos Nėries, Liudo Giros kūryba, su dabartinių mūsų prozaikų ir poetų kūriniais. Susitikimuose su lietuviiais rašytojais, kūrybiniuose svarstymuose A. Fadijevas, N. Tichonovas ir kiti žinomi tarybiniai rašytojai nekartą pabrėžė tą įžymų indėlį į tarybinių tautų kultūrinį lobyną, kuris dabar yra padarytas išvertus į rusų kalbą K. Donelaičio poemą „Metai“, rinkinius Žemaitės, Maironio, P. Cvirkos, Sal. Nėries ir dabartinių lietuvių tarybinių rašytojų raštus. Pirmą kartą lietuvių tautos istorijoje geriausiųjų mūsų rašytojų kūriniai tokiu dideliu

mastu išėjo už siaurų mūsų krašto rėmų, praskynė sau kelią į plačiąją visasąjunginę areną, pasidarė prieinami milijonams tarybinių skaitytojų. Nebetoli tas laikas, kada mūsų rašytojų kūriniai savo gimtąja kalba skaitys ne tik rusai, bet ir ukrainiečiai, ir baltarusiai, ir latviai, ir armėnai, ir gruzinai, ir daugelio kitų tautų tarybiniai piliečiai. Tik tarybinių tautų šeimoje įsikūnijo viltys geriausiųjų mūsų rašytojų, trokšusių matyti savo kūrinius milijonų skaitytojų rankose.

Lietuvių literatūros dekada Maskvoje išsilieso į plačią lietuvių ir rusų tautų draugystės demonstraciją. Ši draugystė siekia žiląją senovę, bet ypatingai sustiprėjo ji tarybinio gyvenimo metais.

Dekados metu literatūros vakaruose tūkstančiai žmonių išklausė pranešimus apie lietuvių literatūros išsivystymo kelius, įžymūs rusų rašytojai bei meninio žodžio meistrai skaitė geriausiųjų lietuvių poetų kūrinių verdimus į rusų kalbą, supažindindami vakarų dalyvius su lietuvių tarybinės literatūros laimėjimais. Lietuviškos knygos paroda Centrinuose literatūrų rūmuose Maskvoje parodė, kokių žymių laimėjimų tarybiniais metais yra pasiekusios mūsų leidyklos, išleisdamos šimtus knygų, kurių bendras tiražas skaičiuojamas milijonais egzempliorių. Visose kultūrinėse įstaigose, kaip Tretjakovo dailės meno kūrinių galerijoje, Kremiaus ginklų palatos muziejuje, „Pravdos“ redakcijoje bei kombine, Stalino vardo autogamyklos kultūros namuose ir kitur, kur spėjo apsilankyti dekadados dalyviai, visur jie buvo šiltai tą įstaigų vadovų sutikti, visur jiems buvo suteikta išsami ir kvalifikuota informacija.

Visa tai žymiai padėjo išplėsti lietuvių ir rusų tautų savitarpio kultūrinį bendradarbiavimą...

Lietuvių literatūros dekadą Maskvoje pasisekimas buvo tarp kitko rezultatas to didelio ideologinio ir organizacinio darbo, kurį atliko Lietuvos TSR Tarybinių Rašytojų Sąjunga, sutelkusi savo eilėse geriausias krašto literatūrines pajėgas, mobilizavusi jas kūrybiniam darbei tarybine kryptimi. Didžiulis lie-

tuvių tarybinės literatūros ir visos lietuvių tautos laimėjimas yra tas faktas, kad gausus būrys mūsų talentingiausių ir kūrybingiausių rašytojų aktyviai dirba tarybinės literatūros kūrimo darbą, eina petis į petį su visa liaudimi, statydami socializmą. Šie mūsų rašytojai įsitikino, kad tik tarybinė santvarka sudarė visas reikiamas sąlygas jų vaisingam kūrybiniam darbui, kad tik tarybinio keliu eidama, tik glaudžioje sąjungoje su visomis tarybinėmis tautomis lietuvių tauta įsigijo pilnutinę laisvę išvystyti savo kūrybinės pajėgoms, užtikrino savo saugumą ir nacionalinės savo forma bei socialistinės savo turiniu kultūros sėkmingumą.

Ypač naudingi mūsų rašytojams buvo "Perгалės" žurnalo ir išverstų į rusų kalbą lietuvių rašytojų kūrinių aptarimai, įvykę dekadų metu TSRS Tarybinių Rašytojų Sąjungos Nacionalinių Komisijų Biuro ir Rašytojų Sąjungos Valdybos Prezidiumo posėdžiuose. Šių aptarimų metu tarybiniai rašytojai A. Surkovas, A. Karavajeva, N. Tichonovas, L. Maliuginas, V. Kazinas, V. Kirpotinas, P. Skosirevas, J. Altmanas, L. Blumfeld, A. Fadiejevas ir eilė kitų su bolševikiniu principiskumu iškėlė lietuvių tarybinės literatūros laimėjimus ir trūkumus, drauge su Lietuvos rašytojais išsprendė eilę idėinių ir organizacinių klausimų, turinčių padėti tolimesniam lietuvių tarybinės literatūros augimui.

Kūrybinių svarstymų metu buvo prieita išvados, kad gausioje pokarinėje lietuvių tarybinėje poezijoje per daug įsigalėjo nekonkrečios gimtojo krašto lyrinis peizažas, o permaža joje liečiami aktualūs vidujiniai Tarybų Lietuvos gyvenimo klausimai, permaža poezijoje socialinės lyrikos. Tai ypač neleistina turint galvoje tą faktą, kad mūsų krašte tebevyksta aštri klasių kova, ir pirmieji tarybinio rašytojo uždavinys yra būti pirmosiose kovotojų prieš buržuazinių klasių likučius eilėse. Tėvynės karo metu lietuvių tarybinė poezija buvo būdingi tarybinio patriotizmo jausmai, karšta neapykanta gimtojo krašto pavergėjams hitleriniams grobikams. Pokarinėje poezijoje tas tematikos konkretumas ir aktualumas sumažėjo. Pavyzdžiui, dargi tokiame iš pirmo žvilgsnio tarybine tematika parašytame E. Mieželaičio eilėraštyje, kaip "Kritusiems partizanams," nėra ryškiai apibrėžta vieta ir laikas, nenusakytas aiškiai nei

draugas, nei priešas. Savo turiniu jis gali tiktai tiek Tėvynės karo metams, tiek 1863 metams ar kitiems laikams. Pokarinėje lietuvių tarybinėje poezijoje silpnai teatsispindi reikiamu mastu tokios Lietuvos sąlygomis aktualios temos, kaip kova prieš lietuvių tautos priešus buržuazinius nacionalistus, prieš reakcinę dvasininkiją ir kt.

Ta proga kūrybinių svarstymų metu buvo pasmerkti kai kurie Maskvos leidyklų redaktoriai, taikę dvejoją vertinimo mastą literatūriniam kūriniams, kurie aktualūs Lietuvai ir tariamai neaktualūs rytinėms respublikoms, jau pralenkusioms savo ūkiniu ir politiniu išsivystymu mūsų kraštą. Kaip parodė literatūros vakarai dekadų metu, maskviškė visuomenė šilčiausiai priėmė kaip tik politiškai aktualius mūsų rašytojų kūrinius: antiklerikalinę T. Tilvyčio poemėlę "Šikšnosparniai," K. Korsako eilėraštį "Jums," V. Sirijos Giros eilėraštį "Teismas eina" ir kt. Pasitarimo dalyviai priėjo išvadą, kad svarbiausias kiekvieno tarybinio rašytojo uždavinys yra laikytis principo: "Tarnauk visų pirma savo tautai, ir tu patarnausi visai tarybinei liaudiai."

Kūrybinių svarstymų metu buvo pripažinta lietuvių tarybinės literatūrinės kritikos suaktyvėjimas pastaraisiais metais, kai kurie jos atsieikimai vertinant literatūrinio palikimo klausimus. Drauge su tuo buvo nurodyta, kad lietuvių literatūrinė kritika nekovojo prieš perdėtą romantizavimą lietuviškojo peizažo pokarinėje poezijoje. Tokios kovos nebuvimas atitraukia mūsų poetus nuo politinių ir socialinių temų, trukdo lietuvių tarybinės poezijos idėinį augimą, jos aktualizaciją.

Visai klasiškai lietuvių literatūrai būdingas yra tautinio išsivadavimo idealas. Literatūrinė kritika, vertindama to meto rašytojus, dar neužakcentavo tos elementarios tiesos, kad tautinis išsivadavimas negali būti pasiektas buržuazinėje santvarkoje, kad jis pasiekiamas tik įsitvirtinus socialistinėje santvarkoje. Ryškiai tą išvadą patvirtina lietuvių literatūroje Maironio likimas. Buvęs žymiausias buržuazinio tautinio judėjimo dainius vėliau aiškiai nusivylė tuo savo išsivajotuoju idealu, nors iš to nusivylimo jis ir nepadarė logiškų išvadų, ligi mirties palikdamas politinės reakcijos stovyklą.

Kūrybinių svarstymų metu buvo įvertinti ir pirmieji kuklūs tarybinės dramaturgijos

laimėjimai. Buvo pripažinta, kad lietuviai dramaturgai savo veikaluose pagauna aktualias temas. Stipri savo buržuazinės Lietuvos kaimo demaskuojamųjų turinių yra J. Balčiaus pjesė "Gieda gaideliai." Šiek tiek schematiški pjesėje yra kaimo varguomenės atstovai. Įdomiomis buvo pavadintos J. Marcinkevičiaus pjesės "Kavoliūnai" ir B. Dauguviečio pjesė "Uždavinys." "Kavoliūnuose" stipriai pavaizduoti tarybinės santvarkos priešai; silpnėnė yra mitinginė scena, skirta Tarybinės Armijos į Lietuvą atėjimui. B. Dauguviečio "Uždavinys" klasiniai priešai per daug teatrališki. Pasitarime buvo konstatuota, kad geriausias lietuvių tarybinių dramaturgų pjesės visiškai nuspelno būti pastatomos taip pat ir rusų teatrų scenoje.

Specialus rašytojų posėdis kūrybinių svarstymų metu buvo skirtas "Pergalės" žurnalui. Buvo pripažinta, kad žurnalas padarė tam tikrą pažangą, išspausdinęs eilę geriausių pastarųjų metų lietuvių tarybinių rašytojų sukurty kūrinių, tame tarpe pirmąjį J. Dovydaičio romaną, parašytą pokarine tematika, "Po audros." Jame buvo išspausdinta taip pat keletas vertingų literatūrinės kritikos straipsnių. Drauge su tuo buvo atžymėta, kad žurnalas silpnai jaučiamas organizuojamasis pradai, dėl to į žurnalą sudedami atsitiktiniai kūrinių. Žurnalas turi būti aktyviu labiausiai lietuvių tarybinėje literatūroje atsiliekančio žanro — prozos — organizatoriumi. Žurnalo redakcija turi sudaryti aktualių temų planą ir organizuoti parašymą tomis temomis prozos kūrinių. Šia proga buvo ypač pabrėžtas kūrybinių komandiruočių rašytojams reikšmė, — komandiruočių tiek į penkmečio statybas respublikoje, tiek ir į Rusijos industrialinius bei žemės ūkio rajonus. Praktika parodė, kad poetai taip pat sukuria neblogus prozos kūrinius; užtat ir lietuviai poetai visomis priemonėmis raginti pradėti kurti prozą.

Vertinant išėjusias rusų kalba iš spaudos lietuvių rašytojų knygas kūrybinių svarstymų metu buvo iškelta nemaža šioje srityje padarytų klaidų. Visus dekados dalyvius ypač sužavėjo maskviškių rašytojų pagarba nacionaliniam koloritui mūsų krašto rašytojų kūriniuose, kova prieš to kolorito iškraipymus...

Lietuvių literatūros dekada Maskvoje plačiai išpopuliarino visoje mūsų didžiojoje šaly-

je tarybinės lietuvių literatūros laimėjimus, tūkstančius žmonių supažindino su lietuvių muzikinio ir vokalinio meno atsiekimais. Visuose dekados vakaruose didelių pasiekimų naudojo J. Švedo vadovaujamas dainų ir šokių liaudies ansamblis, mūsų operos solistai K. Gutauskas, J. Mažeika ir ypač A. Staškevičiūtė.

Dekados dalyviai lietuviai rašytojai grįžo iš Maskvos kupini gražiausių įspūdžių. Asmeniniai ryšiai ir kūrybinis bendradarbiavimas su žinomais visoje šalyje tarybiniais rašytojais, literatūros vakarai ir ekskursijos po sostinės kultūrinių vertybių muziejus, praplėtė daugelio mūsų rašytojų akiratį, suteikė jiems naujų kūrybinių minčių...

Nuo Jeffersono - Markso Iki Fosterio

(Tąsa nuo 81-mo pusl.)

atrodo jiems geriausia pasiekti saugumo ir gerovės... kai ilga eilė skriaudų ir užupavimų, be pakaitos siekiančių to paties tikslo, rodo pasimojimą juos pavergti absoliutaus despotizmo jungui, tai yra jų teisė; tai yra jų pareiga nuversti tokią valdžią ir pasirūpinti naujų sargybų savo ateities saugumui...

Revolucija yra revoliucija, jėga yra jėga, ar jos būtų skelbiamos Jeffersono rašytoje Nepriklausomybės Deklaracijoje, ar Markso jų kūrybinių minčių...

Artojas

Iškirtau alksyną, kelmus išvarčiau
Kad tik pasijusčiau prie žemės arčiau.

Atverčiau velėną plūgo ašmenim—
Motina žemelė kalba su manim.

Išdraskiau akėčiom pūvančias šaknis—
Džiūsta žemės dulkės, dega kaip ugnis.

Mirusį taip žmogų kasa į kapus;
Pakasiau aš grūdą — jis tenai supus.

Nieks iš po velėnos jo nebeištrauks,
Bet iš to grūdėlio dešimtys išaugs.

Tat ir nebetenka man drebėti, draugai,
Nes tai, ką pasėjau, jau žali daigai.

STASYS JASILIONIS IR JO KŪRYBA

DR. A. PETRIKA

Po ilgokų dvylikos metų atostogų, poetas *Stasys Jasilionis* pasirodė literatūros lauke su nauju leidiniu, pavadintu "*Pavasarių Godos*," kurį išleido, nemažo prenumeratorių būrelio padedama, dienraštis "*Laisvė*." "*Pavasarių Godos*" tai stambokas 252 pusl. rinkinys, talpinąs 236 rinktinius eilėraščius. 1936 m., tais pačiais keliais, St. Jasilionis debiutavo tokio

STASYS JASILIONIS

pat didumo leidinių, "*Bešvintančių Rytų*," kurio įvade Rojus Mizara, naudodamasis paties poeto patiektomis žiniomis, duoda ir trumpą autoriaus biografiją. Ten skaitome:

"St. Jasilionis gimė kovo mėn. 25 d., 1892 m., Gailiūnų kaime, Pušaloto valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Motina (Jieva) numirė jam esant 2 metų amžiaus. Po to jis su tėvu (Ignu) gyveno savo grįčiukėje tik vienu du; dirbo, diskusavo, skaitė. Tėvas buvo rūbsiuvis ir to amato mokino Stasį. Gailiūnuos jis ir "mokslus ėjo." Apie save, ten pat, St. Jasilionis sako:

"Pradinį mokslą gavau tik kaimo mokykloj nuo taip vadinamo "daraktoriaus," ir nuo savo tėvo. Tėvas buvo baigęs valsčiaus

pradžios mokyklą ir, taip sakant, apsiskaitęs žmogus. Jis, pirm leidimo spaudos Lietuvoj gaudavo Prūsiose atspausdintą "*Varpą*," "*Ūkininką*" ir knygelį. O neužtekus lietuviškos literatūros, skaitydavo rusų ir lenkų; per eilę metų prenumeravo rusų laikraštį. Leidus Lietuvoj spaudą, ne tik tėvas, bet ir aš jau įgudau į skaitymą. Tėvas kai kada parašydavo šį tą į "*Vilniaus žinias*" ir "*Lietuvos Ūkininką*."

Neseniai man rašytame laiške St. Jasilionis patiekia ir daugiau žinių apie to meto savo darbuotę bei spaudos platinimą. Jisai rašo:

"Kaip tik pradėjo eiti Lietuvoj lietuvišką laikraščiai, tai tėvas prenumeravo "*Vilniaus žinias*," o paskui "*Lietuvos Ūkininką*" (šį ėmė per ilgą eilę metų). Ką patrauklesnio rasdamas, ir aš skaičiau. Pradėjus eiti Vilniuje "*Naująjai Gadynei*," aš tėvo leidimu (nes dar vaikas tebebuvo), buvau įtrauktas į socialdemokratų Pušaloto apylinkės kuopelę. Kuopelės nariai pardavinėdavo "*Naująją Gadynę*" miestelyje sekmadieniais. Pagalbiniai pardavėju ir man kartais tekdavo pabūti. Kai "*N. G.*" užsidarė, tai išėjo "*Skardas*," vėliau "*Žarija*." "*Žarijai*" beinant, kuopelė pakriko, nes patys veikliausi nariai prasišalino—trejetas išvyko Amerikon, o vienas bene kur tai toliau tarnauti išėjo. "*Žarijos*" skleidimo klausimas jau beveik man vienam liko išspręsti. O išsprendimas buvo toks, kad aš pasiūniau už išparduotus numerius pinigų leidyklai ir paprašiau sulaukyti siuntinėjimą laikraščio, nes mano gyvenimo sąlygos buvo tokios, kad ne kiekvieną sekmadienį galėjau nueiti miestelin."

Poetas mano, kad jo tėvas dar esąs gyvas, nes praeitų metų gegužės mėn. gavęs jo ranka rašytą laišką. Nuo to laiko, tačiau, nei nuo jo, nei nuo kitų saviškių nieko negirdėjęs. St. Jasilionis, kaip ir daugelis amerikiečių, skundžiasi, jog "normalų susirašinėjimą kas tai trukdo."

"Amerikon d. Jasilionis atvyko—sako R.

Mizara—1909 m. ir apsigyveno Binghamtone, N. Y. Kelis mėnesius dirbo švogerio smuklėj, o paskui gavo darbą rūbų siuvykloj, dar vėliau—avalių fabrike, kaip siuvėjas. Karo laiku (pirmojo pasaulinio karo—A. P.) jis apleido Binghamtoną ir atvyko Brooklynan, kur dirbo rūbsiuviu. Po karo ir vėl grįžta Binghamtonan. Ten ir dabar tebegyvena su savo žmona.

1909 m. pradėjo rašinėti žinutes bei juokelius, o paskui ir straipsnelius laikraščiams: 'Keleivui', 'Dilgėlėms', 'Kovai', 'Darbininkų Vilčiai.' Kai pradėjo eiti 'Laisvė', jis patapo jos bendradarbiu ir juomi nesiliovė būti...

Apsakaites ir eiles pradėjo rašinėti 1918 m., gyvendamas Brooklynne. 'Čia, kaip naujokas, nesikroviau organizacijų darbais, bet liuoslaikį praleisdavau rašinėjimui,' sako autorius. Bendradarbiauja jis visoj eilėj laikraščių, pasirašinėdamas J. Kršens, Dausų Aras, Buolio Sūnus ir, vėliausiai, St. Jasilionis. Tilpo jo eilių ir škotijos 'Rankpelyje', ir SSSR ėjusioj 'Kibirkišty' ir mūsų metraščiuose - kalendoriuose, nekalbant jau apie nuolatinį jo sandarbininkavimą 'Laisvėj'."

Patsai poetas prisipažįsta, jog eiliavimo techniką užvaldyti buvę ne lengva, kad daug pastangų reikėję į tą darbą įdėti. Gį mokyklų, ar net lemtų eilėdaros vadovėlių—nebuve. Apie savo pradžios darbą jisai sako:

"Skaitant Jovaro, Janonio ir visos eilės kitų Lietuvos ir Amerikos poetų kūrinis, pradėjau geriau suprasti ir eiliavimo taisykles, pradėjau sužinoti, kas yra toji eiliavimo technika. Vinco Kudirkos 'Teisės eilės rašyti' ir St. Česūno 'Poezijos ir prozos teorija' pasidarė suprantamesni. Ir tuo pačiu sykiu suradau, kad eilių rašyme man trūksta susipažinimo su žodžių kirčiavimu, nes mano gimtojo krašto kalbos tarmė daug skiriasi nuo literatūrinio žodžių kirčiavimo. Vienok dalinai pavyko nugalėti ir šis sunkumas, nors kirčiavotės paklaidų, žinoma, dar ir galima rasti. Bet—jų juk rasi ir pas kitus, žymesnius už mane eiliuotojus."

Apie pirmuosius savo kūrybos bandymus ir kitų pažangiosios Amerikos lietuvių spaudos poetų-mėgėjų darbus, St. Jasilionis atsi-

liepia gana neigiamai: juo "proletariškiau" parašei, tuo geriau:

"Dejonės, kaip darbininkai skriaudžiami, grąsinimas turčiams, pranašystės ateičiai, šūkiui—tai ir viskas. Taip rašėme, taip tenkinomės. Mūsų laikraščių redakcijos priėmė, spausdino mūsų eiles be pastabų, be patarimų, be kritikos."

Klausimas, kas į poezijos sritį eiti jį skatino, St. Jasilionis man savo laiške rašo:

"Poezijos 'kurti' niekas neskatinio. Ot, apsigyvenęs 1918 m. Brooklynne, neįsitraukiau į organizacijų veiklą, tai turėjau liuoslaikio ir pradėjau 'bandymus.' Pasiūnčiau Juozo Neviacko 'Dilgėlėms' (ten visi pradiniai 'poetai' buvo susispietę ir beveik visi jau išnyko). Neviackas man rašė: 'Jūsų eiles kainuojame gana aukštai... Pasiūnėm jums keletą knygų.' Kitą syk vėl rašė: 'Širdingai ačiu jums už eilutes ir straipsnelį—viską sunaudosiu. Rašykite, kas tik jums užaina ant minties, viską sudėsim į 'Dilgėles'."

Tokie "drąsinanti" redakcijos "įvertinimai" bei pažadai, aišku, kelia pradėdamojo poeto jei ne erudiciją, tai bent ūpą. Kur tu čia ne rašysi, jei jau ir neprašant siunčia tau ne tik "honorarą" (knygomis), bet ir iš anksto garantuoja "sudėti" laikraštini viską, ką tik parašysi, "kas tik užaina ant minties"! Be abejonės, St. Jasilioniui, kaip prasisiekusiam poetui, dabar tenka rausti dėl pirmųjų savo bandymų ir to skysto liaupsinimo bei tuščios panegyrikos, kurios nesigailėjo to meto redaktoriai-leidėjai savo pradiniais bendradarbiais, kurių, regimai, jie taip mažai turėjo.

Kokį literatūrinį badą teko kentėti tiliems to meto menkiems leidiniams, rodo daugybė pavyzdžių. Kitoje to paties laiško vietoje St. Jasilionis sako:

"Chicagoje Margeris (Kastantas Šešto-kas, dabartinis dr. Algirdas Margeris,—A. P.) leido žurnaliuką 'Meilė ir šeimyna,' 1920 m. Pasiūnčiau eilių ir ten. Oi, oi, Margeris kad išgyrė! 'Tai Tamista esate Dausų Aras! Labai smagu susipažinti. Širdingai sveikiname. Tamistos eilės yra geros. 'Nakties Lūkesis' yra ytin puikios eilės. Bet visos geros. 'Meilės ir šeimynos' skaitytojams, be abejo, jos labai patiks. Leiskite

pasakyti, kad Tamistai sekasi eilės rašyti. Poetinių gabumų netrūksta. Net kelis kartus perskaičius Tamistos eiles 'Nakties Lūkesis,' galima atvirai sakyti, kad glūdi pas Tamistą didelė poetinė jėga. Jeigu tik Tamistos gyvenimo aplinkybės yra prielankios, patartina visą savo energiją įdėti į poeziją. Poetų lietuviams juk taip begaliniai reikia. Tamista galėtų net ne menką spragą užkišti...'

Su tokiomis pagyromis kur gi liausiesi rašęs! Bet kaip dabar pažiūriu, jie gyvė be reikalo. Anuametinė kūryba taip pradinė, kad, rodos, sarmata dėl jos. Skaitymas Janonio, Giros, Jovaro, Binkio, Vaičiūno—padėjo įsimušti į eilėrašdų techniką."

Tarp pirmojo ir antrojo tomo St. Jasilionio kūryboj matosi ryški pažanga: jo forma įvairesnė, lankstesnė, jo technika tobulesnė, jis stipriau ideologiniai subrendęs, jo eilėraščiai, bendrai imant, trumpesni. Reiškia, jisai jau žino, kas yra žodžio ekonomika. Be to, jo kūriniai vientisesni, jų mintis skaidresnė ir gilesnė, jo metmenų horizontai platesni.

Šio amžiaus trečiojo dešimtmečio pabaigoj ir ketvirtiojo pradžioj Tarybų Sąjungos lietuviuose (Maskvoj, Smolenske, Sėj.) buvo atsiradę "smarkių kritikų," kurie savo trockistinę ideologiją bandė pridengti labai "kairiom" frazėm, "pasaulinės revoliucijos" sąvokomis ir "marksizmo-leninizmo" tezęmis. Jie tuometinėj savo periodikoj smarkiai šūkavo, visus "kritikavo" (tik ne save) ir visiems diktavo: "byť po semu" (taip turi gūti)! Laimei, VKP(b) laiku apsižiūrėjo, kokie paukščiai tas "revoliucines" giesmes gieda ir visą tą smarkuolių šaiką likvidavo. Kai kurie jų, pamatę savo klaidas, pasitaisė ir dabar yra nuosakūs veikėjai.

St. Jasilionis irgi, tos "kritikos" spaudžiamas, turėjo taikyti savo žingsnius jų būgno taktui. Nemažas jo to meto eilėraščių kiekis yra persunktas dvilypumu, nenaturalumu. Pav., poetas pradeda dainuoti apie berželį, mergelę ar pavasarėlį, o užbaigia jį klasių kovos azartu bei revoliuciniais šūkiais. Dažnokai pradžia neturi nieko bendra su pabaiga ir visas kūrinys lieka sausas, agitatoriškas, be jokios meninės vertės. Tačiau antroje knygoje Jasilionis jau yra daug nuosakesnis, mažiau pas jį dvilypumo, ir jeigu kur jis bando susieti gamtą su klasių kova ar visuomenės bėdomis, jis

tai atlieka daug darniau ir vaizdingiau, nors bendrai propagandinėm temom jo rašyti eilėraščiai nėra tarp geriausiųjų. Propagandiniams motyvais, rodos, geriausiai sekėsi rašyti tik rusų Majakovskiui ir mūsų Janonui...

St. Jasilionis yra švelnus lyrikas ir čia jisai pasireiškia pilna savo jėga. Gamta, tai jo sritis ir jo laukas, kur jisai jaučiasi esąs namie. Jisai yra, kalbant geografinę prasmę, "šiaurės sūnus," nes jo gyvenamam mieste žiemos būna gilios ir ilgos. Ne stebėtina todėl, kad tokis didelis jo eilėraščių kiekis skirtas pavasario išaukštinimui bei saulutės sveikinimui. Juk visai natūralu, kad po keletos mėnesių šaltos žiemos, kaip po ilgios nakties, pavasarėlis, lyg ryto žara yra toksai mielas ir laukiamas svečias! Pavasariui autorius auškojo visą antrąjį savo kūrinį, jisai visa siela jį sveikina:

Ateina pavasaris
medžių lapeliais,
ateina pirmaisiais žiedais.
Oi, kas benorės gi
vien gedulą jausti,
vilkti vien rūbais juodais?
(*"Ateina."*)

Jis džiaugiasi, kai nutirpsta ledai, kai žemė pasipuošia žiedais:

Jau sniegas sunyko,
Sutirpo ledai,
Mūs žemė jau puošia
Pirmieji žiedai.

Pavasarij skelbia
Ir paukščių daina,
Ir jaučia krūtinė
Džiaugsmų kupina.
(*"Pavasarij Skelbia."*)

Va, kaip gražiai, kaip lyriškai poetas apdailinoja gamtą:

Kai šypsojos ryto gėlės,
Mano džiaugsmas augo, kėlės,
Burtų skraistė greit išnyko
Nuo laukų puikaus vainiko.

Žvelk laukų didžiausį plotį—
Jie visi nebemigloti,—
Ir visai jau nebekeista,
Kad jie saulės veide kaista...

Saulės dienos—dienos ilgos,
Net linguoti ima smilgos,—

Bučkių laukia, bučkiaus gundos,—
Vis tai džiūgesių rokundos...
("Kai Šypsojos.")

Kiek poetas džiaugiasi pavasariu, saule ir
gėlių žiedais, tiek jisai bodisi įkria žiema,
šalčiu bei šalnom:

Šalna, it pašlemėkas,
Slaptai pas mus atėjo,
Nuodais pabarstė daržą,
Kur gėlės taip žydėjo...

Ir dūksta šaltas vėjas,
Lapus nuo medžių braukia,
Ir švaisto į patvorį,—
Kerštu tik, rodos, šaukia.

("Šalna.")

Arba ir vėl:

Nuo šalnos greit nuvytė—mirs gėlės,
Dūks aplinkui šiaurys čia išlėš,
Rūsčią dainą girdėsime visi,
Ir diena nebebus taip šviesi.

("Tekina.")

O vasarėlė buvo tokia trumpa:

Tarytum vartus kas atkėlė,—
Išbėgo smagi vasarėlė...

Kur žvelgsi—nuliūdusios gėlės,
Apgaili smagios vasarėlės...

Trumpai ji čionai viešėjo,—
Į tolimą kelią išėjo...

Girdi tiktai rudenio gandrą,—
O akys džiaugsmų neberanda...

Lyg skridus puošni pasakėlė,—
Išbėgo nuo mūsų vasarėlė.

("Išbėgo Vasarėlė.")

Rašė Jasilionis nemaža ir politinių eilėraščių, egzaltuojančių klasių kovą ir keliančių "kovų garsus." Sveikina jisai įžengiančią į Tarybų Sąjungos bendruomenę Lietuvą ir džiaugiasi fašizmo nugalėjimu. Yra jo rinkiniųuose keletas ir t. v. sukatuvinių bei pomirinių poemų, skirtų S. Neriui, B. Sruogai, V. Kapsukui, M. Gorkiui, Broniui Vargšui, V. Taurui, V. Paukščiui, d-rui A. Graičūnui ir kitiems.

Tenka pastebėti St. Jasilionio kūryboje veik visišką meiliškų eilėraščių stoką. Pirmojo tomo pabaigoj dar yra skyrelis, pikantiškai pava-

dintas "Meilės žaislas," gi antrame tome nė to nėra... Nejaugi, klausai savęs, meilė taip ir praūžė virš jo galvos, nejaugi "kupido" strėlė jo širdies neužgavo? Net ir ten, kur poetas bando "romantiškai" nukalbėti, išeina jam kaip tai šaltai, dirbtinai, spektatoriškai. Žinoma juk, kad tik aistrų kalvė ir išgyvenimų vulkanuose gema stipri meilės poezija. Išrodo, kad tie audrų verpetai jį nepalietė. Tik vieną jo eilėraščių galima būtų pavadinti autobiografiniu-išpažintiniu, kuriame jisai prisimena padarytą jo širdyje žaidą:

Atmenu.—Glaudės krūtinės,
Lūpos lytėjo lūpas,
Degė meilingos mūsų širdys,
Bučių sus'mainėm kapas.

Atmenu.—Tarė man žodį:
"Vieną tave temyliu!"
Skrėmė vienas nuo kito,
Ėjom kas savo keliu...

Atmetnu.—Ją regėti
Vis aš ir vis dar geidžiau...
Metai keli jau praėjo,
Jos, betgi, aš neb'mačiau.

Atmenu.—Sakė man draugas:
Ji—pamylėjo turtus,
Kitą meilužį sau sus'rado,—
Man gi likimas kartus..."

("Atmenu.")

Baigiant reikia pastebėti, jog St. Jasilionis, kaip eilėninkas, yra nepaprastai gausus. Per tokį palyginti trumpą laiką jisai parašė daugiau, negu kuris kitas amerikietis, to žanro kūrėjas. Ne visi jo eilėraščiai, tiesa, poezijos perlais žėri, yra ir silpnokų. Tačiau jisai mums yra tuo mielas ir širdžiai artimas, kad jis, kaip ir mes, yra amerikietis, Lietuvos laukų sūnus, suradęs svetimoj žemėj savo kojai vietą! Jis savo veido prakaitu pelno sau duoną ir rašo tik iš pamėgimo ir todėl, kad jaučia, jog savo raštais stiprina mūsų pažangiąją spaudą. "Laisvės" dienraštis atliko tikrai gražų darbą, išleisdamas du jo kūrinių tomu. Istorija mūsų amerikiečių pažangą ir kultūrinę lygį vertins ne iš to, kiek mes perspausdinome svetūr išleistų istorijos tekstų ar mokyklinių vadovėlių, bet sulys to—*ką mes čia savo jėgomis sukūrėm!*

Ilgiausių metų, drauge Stasy!

Bruožai iš Lietuvių Tautos Kovų

(1918—1919)

PROF. JUOZAS ŽIUGŽDA

Sunkiausiais savo istorinės praeities metais,—ir dviejų šimtų metų kovoje už savo laisvę bei valstybingumą prieš vidurinių amžių vokiškuosius grobikus kryžiuočius ir kalavijuočius, ir kovoje prieš lietuviškųjų bei lenkiškųjų feodalo baudžiavinę priespaudą XVI—XVIII amžiais, ir susirėmime su carizmu, kuris rėmėsi ne tik rusų darbininkais bei buržuazija, bet buvo palaikomas ir lietuviškosios buržuazijos,—lietuvių tauta visada jautė konkrečią, realią didžiosios rusų tautos pagalbą, jautė nuolatinį ekonominį, kultūrinį ir kovinį bendradarbiavimą su kūrybinėmis ir kovinėmis rusų tautos jėgomis.

Rusų tautos pagalba ir ilgamažis bendradarbiavimas su ja įgalino lietuvių tautą atsigrąžinti ir išsigelbėti nuo pražūties, kurią jai nešė vokiškieji šunys—riteriai, padėjo lietuvių tautai išsiugdyti bei užgrūdinti savo socialinį—klasinį vieningumą ir išsaugoti savo kalbą, savo kultūrą ir savo valstybingumą.

Istoriškai išsivysčiusi ir sustiprėjusi lietuvių tautos draugystė su rusų tauta ypač didelę reikšmę turėjo Lietuvos darbo žmonėms, kada laimėjo Didžioji Spalio Socialistinė Revoliucija, kada įsigalėjo revoliucinė teorija, paskelbusi tautų apsisprendimo teisę iki pat atsiskyrimo, pasidariusi vienintele tautų laisvės ir nepriklausomybės garantija.

Spalio Revoliucijos pergalė betarpiškai sudavė lemiamą smūgį tuo metu viešpatavusiai Lietuvoje vokiškajai okupacinei sistemai ir įgalino lietuvių tautą sugriauti tas kliūtis, kurios buvo dirbtinai sudarytos tarp jos ir jos istorinės sąjungininkės rusų tautos.

Spalio Revoliucijos pergalė užtikrino lietuvių tautai komunistų partijos vadovavimą ir rusų tautos pagalbą tolesnėje kovoje, iki galutinai išsivaduojant iš kapitalizmo jungo.

PIRMOJI VOKIEČIŲ OKUPACIJA.

1915 metų rugsėjo mėn. Lietuva, iki to laiko sudariusi integralinę Rusijos imperijos dalį, po ilgų mūšių buvo okupuota vokiečių kariuomenės. Vokiškieji okupantai įvedė Lietuvoje kariškai-kolonijinį režimą. Vokiečių

karo reikalams paimtose įmonėse darbininkai turėjo dirbti prievartinį darbą. Kaime faktiškai buvo atgaivinta baudžiava: valstiečiai buvo verčiami dirbti dvarų žemes be jokio užmokesčio.

Vokiškieji grobikai sugriovė Lietuvos pramonę, išvežė visus įmonių įrengimus, dėl ko darbininkų masės neteko darbo. Bedarbius vokiečiai gaudė ir gabenė prievartiniais darbais į Vokietiją. Vokiškieji grobikai uždarė visas vidurines mokyklas ir daugumą pradinėjų mokyklų, o likusiose pradinėse mokyklose įvedė vokiečių kalbą ir mokytojais paskyrė vokiečių kareivius. Buvo uždaryti visi lietuviški laikraščiai ir žurnalai ir visos visuomeninės organizacijos. Žemės iš Lietuvos valstiečių buvo masėmis atimamos, ir jose buvo įkurdinami vokiškieji kolonistai. Visa tai turėjo paversti Lietuvą vokiškojo imperializmo kolonija.

Svarbiausias vokiškosios okupacinės administracijos uždavinys buvo—iš Lietuvos išsiurbti visa, kas tik buvo galima, maitinti vokiškajai kariuomenei ir pačiai Vokietijai. Į to uždavinio vykdymą buvo nukreiptos visos okupantų pastangos, visos jų administracijos organų priemonės. Lietuvos gyventojus ėmė spausti nesiliaujami įsakymai ir potvarkiai, visoki "ferordnungsblatai," pasirašyti Hindenburgo, Liudendorfo, kunigaikščio Izenburg-Biršteino, ir kitų vokiškųjų administratorių. Buvo suvaržytas gyventojams reikalingiausių dalykų pirkimas ir pardavimas, buvo atimamas visas metų derlius, atimami raguočiai, arkliai bei kiti gyvuliai ir visa kita.

Už okupantų įsakymų nevykdymą buvo grasinama žiauriomis bausmėmis, kurios ir buvo vykdomos, iki pat mirties bausmės.

Be oficialaus grobimo iš gyventojų visokių gėrybių, po visą kraštą paplito daugybė vokiečių kareivių dezertyrų, kurie sudarė banditų gaujas ir, vokiečių policininkų nekludomi, o dažniausia tiesiog padedami, plėšė gyventojus, žudė žmones.

Suaugusius, ypač jaunimą, vokiečiai gaudė gatvėse, sūgose, vakaruškose ir visur kitur

ir grūdo juos į darbo batalionus dirbti prievartinius darbus sunkiausiose sąlygose.

Dėl vokiškųjų okupantų plėšikiško šeiminkavimo tarp varguomenės, ypač miestuose, jau nuo 1916 m. pradžios kilo badas. 1916—1917 m. Vilniaus miesto gyventojai pergyveno baisiausią bado siaubą. Panaši, ir dar sunkesnė padėtis buvo 1918 m., kadangi rekvizicijos ir kitoks Lietuvos gyventojų plėšimas iš okupantų pusės ne tik nesiliovė, bet dar nuolat didėjo.

LIETUVIŲ KOVA SU OKUPANTAIS.

Nuo pat pirmųjų vokiškosios okupacijos dienų išaugo ir nuolat stiprėjo lietuvių tautos pasipriešinimas okupantams. Lietuvos gyventojai žudė vokiškuosius žandarus, kurie rekvizuodavo gyventojų gėrybes ir terorizavo juos, degino rekvizuotuosius gaminius, slėpė iš vokiškosios vergovės pabėgusius rusų karo belaisvius, slėpė okupantų persekiojamus žmones, o taip pat sabotavo įvairius okupacinės valdžios reikalavimus.

Gyventojai priešinosi okupantams, nepaisydami žiauriausių bausmių: už atskirus neklausymo faktus vokiečiai baudė didelėmis baudomis, o dažnai degino ištisus kaimus, šaudė žmones.

Didindama savo pasipriešinimą vokiškiems okupantams, lietuvių tauta visą savo išsivadavimo viltį kreipė į savo istorinį sąjungininką, į savo susijungimą su rusų tauta. Kaip liudija žinomas lietuvių mokslininkas J. Basanavičius, gyvenęs okupacijos metu Lietuvoje ir aprašęs vokiškųjų okupantų savalę ir smurtą, "visi nuo mažo iki didelio laukia to laiko, kada jie galės atsikratyti nuo vokiečių valdžios, visi su didžiausiu troškimu ir ilgesiu laukia rusų sugrįžtant."*

Socialistinė revoliucija Rusijoje padarė didelę įtaką Lietuvos darbininkams, žemės ūkio proletariatui ir mažažemiams valstiečiams. Dar labiau sustiprėjo Lietuvos darbo žmonių kova prieš vokiškuosius okupantus ir jų siekimas susijungti su Tarybų Rusija.

Lietuvoje, be miesto darbininkų, buvo taip pat gausu žemės ūkio darbininkų ir mažažemių valstiečių, buvo reali bazė proletarinei revoliucijai. Ir tik okupacinis režimas sukliu-

dė įsikurti tarybinei valdžiai Lietuvoje tuo jau po Spalio Revoliucijos Rusijoje.

LIETUVOS BURŽUAZIJA OKUPANTŲ GLOBOJE.

Kad galėtų sėkmingiau kovoti prieš lietuvių tautą ir ją lengviau eksploatuoti, vokiečiai okupantai paėmė sau į talką Lietuvos buržuaziją. Tam tikslui jau 1917 m. rugsėjo mėn. okupantai suorganizavo vadinamąją "Lietuvos Tarybą" su A. Smetona priešakyje.

Smetoninė "Lietuvos taryba" nuo to laiko pasidarė svarbiausiu vokiškųjų okupantų įnagiu, nukreiptu prieš lietuvių tautą, norint palaužti jos pasipriešinimą, o taip pat lengviau ją išnaudoti. "Lietuvos taryba" pasidarė taip pat Vokietijos vyriausybės įnagiu vykdant užgrobiamuosius planus.

Socialistinės revoliucijos ir Lietuvos revoliucinio judėjimo išgąsdinta, Lietuvos buržuazija ėmė reikalauti nutraukimo ryšių su Rusija; Lietuvos buržuazija pasuko į atvirą lietuvių tautos interesų išdavimą, reikalaujama Lietuvos prijungimo prie Vokietijos.

1917 m. gruodžio 11 d. smetoninė "Lietuvos taryba" priėmė deklaraciją apie Lietuvos padėtį; toje deklaracijoje Lietuvos buržuazija tiesiog pareiškė savo pardavikišką valią Lietuvai inkorporuoti į Vokietiją: "Lietuvos taryba prašo Vokietijos imperijos apsaugos ir pagalbos... Lietuvos taryba pasisako už amžiną, tvirtą ryšį su Vokietijos imperija; tas ryšys turi būti vykdomas gyvenime ypač karinės konvencijos bei susisiekimo konvencijos pagrindais ir vieningos munitų bei valiutos sistemos pagrindais."* Šia deklaracija Lietuvos buržuazija, klatingai dengdamasi lietuvių tautos vardu, apiformino Lietuvos prijungimą prie Vokietijos. Kiek vėliau Vokietijos delegatai, remdamiesi šia deklaracija, Bresto taikos derybose su Tarybų Rusija, teigė, kad Lietuva jau esą pasisakius už atsiskyrimą nuo Rusijos ir kad jeigu ji pradėsianti tartis su Vokietija dėl savo tolimesnio likimo, tai jau nebūsimanti aneksija iš Vokietijos pusės.**

1918 metais dėl nuolat blogėjusios ekonominės padėties, dėl padidėjusio vokiškųjų žandarų ir kareivių teroro, o taip pat betarpiško-

*Le L'Éveloppement de l'état Lituanien; psl. 142. Paris, 1919.

**Istorija diplomatij, t. II, psl. 326-327. Maskva, 1945.

*J. Basanavičius, "Iš lietuvių gyvenimo 1915-1917 m. po vokiečių jungu," psl. 14. Vilnius, 1919.

je laimėjusios Didžiosios Spalio Socialistinės Revoliucijos įtakoje lietuvių tautos kova prieš vokiškuosius okupantus nuolat stiprėjo, įgaudama politinį pobūdį. Stiprėjo lietuvių tautos revoliucinis judėjimas, nukreiptas ne tik prieš vokiškąją okupacinę valdžią, bet ir prieš jos talkininkę—smetoninę "Lietuvos tarybą." Bolševikų lozungai vis labiau plito tarp Lietuvos darbo masių.

SMETONOS IR TARYBOS IŠDAVIKISKAS VAIDMUO.

Revoliucinės liaudies masių nuotaikas ir jų kovą žinojo per savo agentus ir smetoninė "Taryba," kuri apie tai uoliai informavo okupantus. Savo 1918 m. gegužės mėn. 18 d. laišku, rašytu karinės vokiečių administracijos viršininkui Lietuvoje, A. Smetona skundėsi, kad esą jis ir jo atstovai negalį laisvai susisiekti su kitomis vietomis, o "...tuo tarpu bolševikų agitacija gali priešįstatyminiu būdu vykdyti savo pagrindinį destruktivinį darbą." 1918 m. birželio 17 d. A. Smetona pasiuntė Vokietijos kancleriui platų raštą apie neramią padėtį Lietuvoje, kur taip pat skundėsi: "Lietuvių tautos pasitikėjimas palaužtas; jei neįvyks pagerėjimas, išaugs pavojus matyti tą pasitikėjimą tiek sunykusį, jog jo atstatymas pasidarys negalimas... Tikėjimas teise ir tvarka suardyta, prievartiniai darbai vertinami kaip sugražinimas vergovės... Jau dabar galimumas priešintis bolševikų agitacijai ir visokiai kitai agitacijai, nukreiptai prieš Vokietiją, nuolat mažėja."

Ir patys okupantai, sutartinai su A. Smetona, turėjo pripažinti, jog atkaklus lietuvių tautos pasipriešinimas auga. Taipantai, vokiškosios administracijos viršininkas Lietuvoje 1918 m. rugsėjo 22 d. iš savo pusės rašė smetoninei "Tarybai" apie ginkluotus puolimus prieš okupacijas valdžios organus ir pareiškė pasigallėjimą, "kad liaudis pati labai dažnai dalyvauja tokios rūšies veiksmuose, ginkluotuose užpuolimuose."

REVIOLUCINĖS PARTIJOS STIPRINIMAS

Kad kova prieš vokiškuosius okupantus dėl Lietuvos darbininkų ir valstiečių išvadavimo iš kapitalistinės vergovės būtų sėkminga, reikėjo sukurti stiprią Lietuvos revoliucinę partiją, taip pat reikėjo demaskuoti Lietuvos menševikus, kurie aktyviai dalyvavo visuose

išdavikiškuose smetoninės "Tarybos" darbuose. Ir tikrai, antroje 1918 m. pusėje revoliucinis judėjimas Lietuvoje ne tik dar labiau sustiprėjo, bet ir gavo organizuotą formą. Lietuvos darbininkai ėmė kurti komunistines organizacijas.

I 1918 metų rudenį komunistinės organizacijos jau veikė Vilniuje, Kaune, šiauliuose, Panevėžyje ir kitose vietose. Tų metų rugsėjo mėn. Vilkaviškio apskrities valstiečių sodyboje susirinko pirmoji Lietuvos Komunistų Partijos konferencija. Lietuvos darbininkai ir valstiečiai savo kovoje buvo reikalingi pagalbos iš rusų liaudies pusės ir ieškojo tos pagalbos.

1918 m. spalio 1-3 dd. Vilniuje įvyko pirmasis Lietuvos ir Baltarusijos Komunistų Partijos suvažiavimas, kuris turėjo didelę reikšmę revoliucinėms jėgoms sujungti. Tame suvažiavime iš Lietuvos dalyvavo Vilniaus, Kauno, Žemaitijos, Panevėžio, Rokiškio ir Suvalkijos rajonų, komunistinių organizacijų atstovai. Bolševikai turėjo didelę įtaką ir autoritetą tarp Lietuvos miestų darbininkų ir žemės ūkio darbininkų bei varginęsniųjų valstiečių. Buvo įkurta pagrindinė spaustuvė, pradėtas leisti laikraštis.

DARBININKŲ-VALSTIEČIŲ VALDŽIA.

Komunistų vadovaujami, Lietuvos darbininkai ir valstiečiai savo kovoje prieš vokiškuosius okupantus ir smetoninę "Tarybą" dabar jau aiškiai kėlė reikalavimą darbininkų ir valstiečių valdžios, kaip vienintelio Lietuvos nepriklausomybės laido.

Nuvertus Vokietijoje kaizerio valdžią lietuvių tautos kova dar labiau paaštrėjo. 1918 m. gruodžio mėnesį Vilniuje, Kaune, Panevėžyje ir kituose miestuose prasidėjo visuotiniai darbininkų streikai ir demonstracijos su reikalavimais išvyti okupantus bei jų talkininkus ir įkurti tarybų valdžią. Tuo pat metu visuose didesniuose Lietuvos miestuose darbininkai vykdė rinkimus ir kūrė savo tarybas. 1918 m. gruodžio 7 d. Lietuvos ir Baltarusijos Komunistų Partijos Centro Komitetas priėmė nutarimą dėl centrinės tarybų valdžios organo sudarymo Lietuvoje. Buvo sudaryta Lietuvos Laikinoji revoliucinė darbininkų ir valstiečių vyriausybė, kurios pirmininku buvo išrinktas Vincas Kapsukas-Mickevičius, senas darbininkų judėjimo veikėjas, 1905 metų re-

voliucijos ir Didžiosios Spalio Socialistinės Revoliucijos dalyvis, karštas Lietuvos patriotas.

Laikinoji revoliucinė vyriausybė išleido manifestą, kuriuo pranešė darbo žmonėms, kad "karinės vokiečių okupacijos valdžia, Lietuvos tarybos ir visų kitų buržuazinių tautinių tarybų ir komitetų valdžia nuversta. Visą valdžią pereina į Lietuvos darbininkų, bežemių ir mažžemių deputatų tarybų rankas."*

Manifestas skelbė, kad visa dvarininkų ir apskritai stambių savininkų, bažnyčių, vienuolynų ir dvasininkų žemė su gyvu ir negyvu inventorium, o taip pat visi miškai, vandenys ir žemės gelmės pereina į visų Lietuvos darbo žmonių nuosavybę ir pavedami naudoti darbininkų ir mažžemių taryboms. Buvo paskelbta visų geležinkelių, pašto, telegrafo, fabriku, gamyklų, bankų nacionalizacija. Darbininkų uždardis buvo pakeltas iki normų, priimtų Tarybų Rusijoje; buvo įvesta aštuonių valandų darbo diena pramonėje, prekyboje ir žemės ūkyje.

Revoliucinis judėjimas Lietuvoje darėsi platesnis ir gilesnis. Organizuodami savo Tarybas, darbininkai kūrė ir savo kovos būrius kovai su okupantais ir smetonine "Taryba." Gruodžio 15 dieną įvyko pirmasis iškilmingas Vilniaus miesto darbininkų deputatų tarybos posėdis. Gruodžio 16 d. darbininkų tarybos nutarimus ir reikalavimus Vilniaus darbininkai sustiprino visuotiniu streiku ir dvidešimt-tūkstantine demonstracija su lozungais: "Visa valdžia taryboms." 1918 m. gruodžio 20 d. Lietuvos ir Baltarusijos Komunistų Partijos Centro Komitetas nutarė apginkluoti darbininkus kovai prieš lenkų legionus, lietuvių baltagvardiečius ir vokiečių karininkus.

TARYBŲ LIETUVOS PRIPAŽINIMAS

1918 m. gruodžio 22 d. Tarybų Rusijos Liaudies Komisarų Taryba pripažino nacionalinę Lietuvos TSR nepriklausomybę, o 1918 m. gruodžio 23 d. Visos Rusijos Centro Vykdomasis Komitetas patvirtino Liaudies Komisarų Tarybos dekretą apie Tarybų Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą.

Šio Tarybų Lietuvos pripažinimo reikšmė Lietuvos darbo žmonėms buvo labai didelė. ne

tik tuo metu, bet ir vėliau, per visus jų kovos prieš buržuaziją metus.

Lietuvos darbininkų ir valstiečių atkakli kova prieš vokiškuosius okupantus, prieš smetoninę "Tarybą" ir prieš susibūrusias Vilniuje lenkų kontrrevoliucines organizacijas davė savo vaisių: didesnėje Lietuvos dalyje, jos šiaurinėje ir rytinėje dalyje (Vilniaus, Trakų, Švenčionių, Ukmergės, Zarasų, Rokiškio, Biržų, Panevėžio, Šiaulių, Kėdainių, Telsių, Mažeikių, Alytaus apskrityse) 1919 metų pradžioje įsigalėjo tarybų valdžia. Revoliuciniai tarybų valdžios organai 1919 m. pradžioje buvo susikūrę taip pat Kaune ir kituose miestuose Lietuvos pietų-vakary dalyje.

PIRMASIS LIETUVOS TARYBŲ SUVAŽIAVIMAS

1919 metų sausio mėn. Vilniaus mieste įvyko pirmasis Lietuvos tarybų suvažiavimas, kuris sudarė Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybą su pirmininku V. Kapsuku-Mickevičium priešakyje...

Lietuvos tarybinė vyriausybė nuo pirmųjų savo dienų, vadovaudama Lietuvos liaudies kovai prieš jungtines tarptautinės kontrrevoliucijos jėgas, tuo pat metu vykdė programą, kuri buvo paskelbta Laikinosios revoliucinės vyriausybės "Manifeste": visų Lietuvos tautų teisių lygybę, visos dvarininkų ir kitų stambių savininkų, bažnyčių, vienuolynų žemės nacionalizaciją ir jos perdavimą į žemės ūkio darbininkų ir mažžemių valstiečių rankas su visu inventoriumi, o taip pat miškų, vandenų ir žemės gelmių nacionalizaciją; geležinkelių, ryšių priemonių, fabriku, gamyklų, bankų ir urmo sandėlių nacionalizaciją; užtikrino kaimo varguomenės aprūpinimą sėklomis, žemės ūkio inventorium ir gyvuliais; neleido išvežti susisiekimo priemonių iš Lietuvos; įvedė aštuonių valandų darbo dieną; atleido darbininkus ir varguomenę nuo įsiskolinimo kapitalistams, dvarininkams ir ūkio žemėms; kovojo prieš spekuliaciją ir dirbtinį kainų kėlimą; ėmėsi priemonių nustatyti tvirtinius ekonominiams ryšiams su kitomis tarybinėmis respublikomis, pirmoje eilėje su Tarybų Rusija; rūpinosi visapusiškai išvystyti respublikoje liaudies švietimą ir visą kultūrinį gyvenimą ir kt.

*"Komunistas" Nr. 3, 1918. XII. 24. Vilnius.

LIETUVOS BURŽUAZIJO KONTR-REVOLIUCIJA

Prieš jauną tarybinę respubliką Lietuvos buržuazija ėmė mobilizuoti savo jėgas. Tačiau jos jėgos buvo labai silpnos, kad galėtų su laikyti lietuvių tautos revoliucinį judėjimą. Dėl to Lietuvos buržuazija šaukėsi tarptautinės kontrrevoliucijos pagalbos. Vokiškųjų okupantų išauginta smetoninė "Lietuvos taryba" pasidarė pagrindinė bazė, apie kurią rinkosi kontrrevoliucinės jėgos Lietuvos teritorijoje.

Revoliucija Vokietijoje 1918 m. lapkričio 9 d. iš pradžių sukėlė paniką ne tik tarp okupacinės valdžios organų Lietuvoje, bet ir smetoninėje "Taryboje." Vokiškosios okupacinės įgulos ėmė rengtis į revoliucines spalvas — sudarė savo "soldatenratas." Betgi jau pirmasis Vilniaus miesto vokiškojo "Soldatenrato" atsišaukimas 1918 m. lapkričio 10 d. nuramino Lietuvos reakcijos šulius: tame atsišaukime "Soldatenratas" parodė iš karto savo reakcinį veidą — jis rėmėsi karinio gubernatoriaus valdžia ir atsišaukimą baigė žodžiais: "Tvarka! Ramybė! Pasitikėjimas!" "Soldatenratas" ėmėsi ginti ir saugoti nuo Lietuvos liaudies smetoninę "Tarybą."

Ir smetoninės "Tarybos" oficialios "Lietuvos Aidas" 1918 m. lapkričio 10 d., jau visiškai susitaręs su "Soldatenratu," ramino Lietuvos buržuaziją: "Vokiečių kariuomenė dar lieka Lietuvoje ir saugos visuomenės tvarką, kaip ir pirmiau."

Smetoninės "Tarybos" posėdį lapkričio 10 d. vakare šturmo Vilniaus revoliuciniai darbininkai, ir nuo to šturmo smetonininkus išgelbėjo vokiečių kareiviai, pasiūti "Soldatenrato." Tame posėdyje, vokiškųjų okupantų apsaugoje ir buvo suformuota pirmoji Lietuvos buržuazijos ministrų taryba, kurios pirmininku buvo paskirtas žinomasis germanofilas, vėliau fanatiškas hitlerininkas A. Voldemaras.

Voldemaro vyriausybė ir jo ipėdinių vyriausybės padarė visa ką, kad sutelktų kontrrevoliucines jėgas prieš tarybinę valdžią Lietuvoje, prieš revoliucinį masių judėjimą. Pagrindinė jėga, kuria rėmėsi Lietuvos buržuazija, buvo vokiečių okupacinė kariuomenė. Lapkričio 20 d. specialiai išleistame atsišaukime "Į visuomenę" Voldemaras taip aiškino savo valdžios padėtį: "Dar vokiečių policija,

teismas ir kariuomenė palaiko mūsų šalyje visuomenės tvarką ir ramybę."

Tuo pačiu metu Voldemaras per radiją kreipėsi į Antantos valstybių vyriausybes, pranešdamas apie susidariusią Lietuvoje padėtį ir prašydamas "pagalbos nuo bolševikų." Drauge su tuo buvo pasiūsta delegacija į Antantės valstybes prašyti pagalbos ir buvo paskirtas pirmasis Voldemaro vyriausybės pasiuntinys Berlyne.

Nors smetoninė "Taryba" ir jos vyriausybė skelbė vieną atsišaukimą po kito, tačiau Lietuvos darbininkai ir valstiečiai ne tik nestojo į buržuazinių-nacionalistinių karinių formuotųjų eiles, bet, atvirkščiai, dar aktyviau kėlė savo reikalavimus išvyti okupantus ir organizuoti darbininkų-valstiečių valdžią, organizavo fabričių komitetus (Kaune), profesines sąjungas ir stojo į Raudonosios gvardijos eiles.

1918 m. gruodžio 24 d. Smetona, Voldemaras ir kiti reakcijos šuliai, išsigandę revoliucinių darbininkų, pabėgo iš Vilniaus ir tuojau atsidūrė Berlyne, pas savo tiesioginius globėjus, kur ėmė betarpiškai tartis ir prašė pagalbos prieš Lietuvos darbo žmones.

Lietuvos buržuaziją, pabėgus Voldemarui, sudarė naują ministrų tarybą, kuri jau Kaune tęsė toliau kontrrevoliucinių jėgų veikimą.

ANTANTĖS VALSTYBIŲ PARAMA BURŽUAZIJAI

Antantės valstybės buvo betarpiškai suinteresuotos sudaryti visame Pabaltijyje placdarmą savo pradėtam Tarybų Rusijos apsupimui... Antantės valstybės betarpiškai rėmė Lietuvos buržuazinę valdžią — pinigais, ginklais, maisto produktais, siuntė jai karinius ekspertus ir politinius patarėjus. Lietuvos buržuazinę valdžią dabar tapo Antantės šalių įnagių jų kovoje prieš Tarybų šalį.

Lietuvos buržuazinę vyriausybę 1919 m. sausio 11 d. kreipėsi į Vokietijos vyriausybę ir į Antantės šalių vyriausybes, išdėstydama savo padėties beviltiškumą dėl bolševizmo pavojaus ir pareikšdama savo reikalavimus. "1. Kad Vokietijos valdžia tuojau atremtų ir pašalintų iš Lietuvos Tarybų Rusijos agentus ir armijas. 2. Kad Vokietijos valdžia savo karo jėgomis gintų Lietuvos sienas." Lietuvos dalyvavo pasitarimuose su anglų generolu buržuazijos atstovai M. Yčas ir kt. Rygoje

March ir Judeničo atstovu generolu Desino. Lietuvos ir kitų Pabaltijo šalių buržuazija tarėsi su Antantės imperialistų ir carinio baltagvardiečio Judeničo atstovais dėl trijų Pabaltijo valstybių dalyvavimo Judeničo puolime prieš Petrogradą.

Lietuvos buržuazinė valdžia paskolos pavidalą jau 1918 m. pabaigoje gavo iš Vokietijos vyriausybės 110,000,000 markių; iš Amerikos Jungtinių Valstijų, iš jų sandėlių Prancūzijoje 1919 m. gavo daugybę ginklų, karinės aprangos ir įvairių prekių. Amfincijai ir ginklams pervežti iš Prancūzijos Lietuvos buržuazinė vyriausybė 1919 m. kovo 1 d. sudarė sutartį su Latvijos buržuazine vyriausybe dėl panaudojimo Liepojos uosto. Tos sutarties str. 11 atskleidžia ir visos sutarties tikslą ir prasmę: "11. Lietuvos ir Latvijos vyriausybės veikia vieningai kovoje prieš bolševikus."

VOKIEČIŲ GINKLAI LIETUVOS BURŽUAZIJAI

1919 m. sausio 16-22 d.d. Lietuvos buržuazija sušaukė vadinamąją "Antrąją Lietuvos valstybės konferenciją", į kurią suvažiavo "valsčių komitetai" atstovai. Šioje konferencijoje buvo oficialiai konstatuota, kad buržuazinė valdžia ir Lietuvos pietų-vakarų dalyje tesilaiko tik svetimšalių, pirmoje eilėje, vokiečių, jėgomis. Vyriausybės pirmininkas M. Sleževičius savo pranešime ir atsakymuose į dalyvių klausimus padarė tokius pareiškimus: "Su ginklais blogai, bet paskutiniu laiku mes vis daugiau ir daugiau gauname ginklų iš vokiečių. Lėšų teko ieškoti užsienyje. Dar pirmasis kabinetas gavo dalį lėšų iš vokiečių. Paskola bus sunaudota sudaryti karinei jėgai... Mūsų atstovams pavyko nuvažiuoti į Londoną ir Paryžių, kur bus pateikti mūsų reikalavimai." Į klausimą, kas dabar gina Lietuvą nuo bolševikų, vyriausybės vardu buvo atsakyta: "Mes neturime jėgų. Vyriausybė reikalavo, kad vokiečiai gintų nuo bolševikų. Mes kreipėmės į vokiečius, kad jie užimtų frontą, kol mes patys susiorganizuosime."

Ir vokiečiai laikė Lietuvos buržuazijos frontą prieš darbo žmones. Vokiečių kareiviai, vadovaujami Kauno "Soldatenrato," 1919 m. sausio 10-15 d.d. išvaikė Kauno darbininkų deputatų tarybą, uždarė jos laikraštį, areštavo daugelį komunistų ir nepartinių darbininkų ir padėjo Lietuvos buržuazijos valdžiai ga-

lutinai įsigalėti Kaune. Lygiai tokiu būdu, vokiečių jėgomis, buvo išvaikytos darbininkų deputatų tarybos Kretingoje, Kalvarijoje ir kituose Lietuvos miestuose. Aktyvesnius darbininkus ir valstiečius buržuazijos samdiniai grūdė į kalėjimus, šaudė, Marijampolėje ir Kaune smetoniniai budeliai kai kuriuos darbininkų revoliucinio judėjimo dalyvius paikišo po ledu.

Žiauriai malšindama revoliucinį darbininkų ir valstiečių judėjimą Lietuvos pietų-vakarų dalyje, Lietuvos buržuazinė valdžia, remdamasi vokiečių kareiviais ir Antantės pagalba, puolė Lietuvos-Baltarusijos Tarybų Socialistinę Respubliką.

LIETUVOS IŠDAVIKŲ SUSITARIMAS SU LENKAIS

Tuo pačiu metu jauną tarybinę respubliką didelėmis jėgomis puolė, remdamiesi betarpiška vokiečių ir Antantės pagalba, Pilsudskio legionai. Lenkų buržuazijos jėgos Vilniuje tiesiog vokiečių palaikomos, pradėjo telktis taip pat vokiškosios okupacijos metais. 1918 m. gruodžio 29 d. tos jėgos susijungė kaip "Generalinė Lietuvos ir Baltarusijos apygarda," kurios priešakyje buvo pastatytas iš Varšuvos atsiųstas generolas Veitko, o jo štabo viršininku taip pat iš Varšuvos atsiųstas kapitonas Klinger. Dar gruodžio 19 ir 23 d.d. Lietuvos buržuazija suderino savo žygius su Lenkijos imperialistais ir davė savo pritarimą jų veiksmams Vilniuje. Tomis dienomis Volde-maras ir smetoninės "Tarybos" vicepirmininkas baronas Šilingas susitarė su Lenkijos užsienio reikalų ministerijos įgaliotiniu Gurko dėl bendros kovos prieš bolševikus.

1919 m. sausio 1 d. lenkų kontrrevoliucinės jėgos, gavusios ginklus iš vokiečių ir susitarusios su Lietuvos buržuazine vyriausybe užpuolė Vilniaus darbininkų deputatų tarybą, kurios patalpose buvo apie 50 raudongvardiečių. Po dviejų dienų narsaus gynimosi darbininkų tarybos darbuotojai ir raudongvardiečiai buvo nugalėti, darbininkų tarybos patalpos (dabar Komunarų g. Nr. 5) ir visa valdžia Vilniuje buvo užgrobtą kontrrevoliucionierių. Betgi jau sausio 5 d. prie miesto priėjo Vilniaus pulko raudongvardiečių būrys, ir lenkų kontrrevoliucionieriai išbėgiojo. Tarybų valdžia Vilniuje buvo atstatyta; buvo įvykdyti nauji darbininkų deputatų tarybų

rinkimai, davę milžinišką daugumą komunistams.

Pasitraukę lenkų kontrrevoliuciniai daliniai 1919 m. sausio 6 d. sudarė "Lenkų kariuomenės Vilniaus būrį," kuris dėl savo tolimesnių veiksmų susitarė su vokiečių dešimtosios armijos vadovybe ir paskui susijungė su kita Pilsudskio kariuomene. Pilsudskio karinės jėgos nuo 1919 m. sausio mėn. visą laiką puolė Tarybų Lietuvos ir Tarybų Baltarusijos žemes. Balandžio mėnesį Lenkijos kontrrevoliucionieriai pradėjo didelį puolimą frontu Baranovičiai-Lyda; operacijoms vadovavo pats Pilsudskis ir generolas Rydz-Smigly.

Lenkijos kariuomenės puolimas sudarė dalį pirmojo Antantės žygio prieš tarybines respublikas. Lietuvos ir Baltarusijos darbo žmonės, Komunistų Partijos vadovaujami, vieninai stojo ginti socialistinės revoliucijos užkariavimą prieš užsieninius grobikus. Komunistų Partijos Centro Komitetas ir tarybinė vyriausybė sudarė gynybos tarybą su V. Kapuku-Mickevičium priešakyje. Lietuvos komunistai ir komjaunuoliai pirmieji ėjo į frontą; įmonių darbininkai organizavo ginkluotus būrius kovai prieš lenkiškuosius grobikus. Į pagalbą lietuvių tautai ėjo Baltarusijos darbo žmonės ir Tarybų Rusijos Darbininkų-Valsietiečių Raudonoji Armija.

Tačiau balandžio 19 ir 20 d.d. pilsudskiniai grobikai palaužė negausingų Raudonosios Armijos dalinių ir ginkluoto partinio-komjaunuolinio aktyvo atkaklų priešinimąsi ir užgrobė Vilniaus miestą.

LIETUVA KONTRREVOLIUCIJOS REPLĖSE

Tarybų valdžia Lietuvoje rados suspausta tarptautinės kontrrevoliucijos replėse: iš šiaurės — Latvijos buržuazijos kontrrevoliuciniai daliniai drauge su fon-der Golco vokiečių kariuomene ir Bermonto-Avalovo baltagvardiečiais, veikusiais išvien su Judeniū; iš pietų-vakarų — Lietuvos buržuazijos kontrrevoliuciniai daliniai drauge su vokiečių kariuomene; iš pietų — Pilsudskio legionai. Visa ta kontrrevoliucinė apsupstis buvo ginkla aprūpinta Antantės valstybių, kurios tuo taip pat didino savo viltis sunaikinti Bolševikus Kolčako jėgomis. Jaunos Tarybų Lietuvos karinės jėgos buvo per daug mažos, ir tarptautinė kontr-

revoliucija 1919 m. vasarą sužlugdė Lietuvos darbininkų ir valstiečių užkariavimus.

Tuo būdu vokiečių okupacinė kariuomenė, Pilsudskio legionų parama ir betarpiška Antantės pagalba iš pradžių apgynė Lietuvos buržuaziją nuo Lietuvos darbo žmonių revoliucinio judėjimo, užtikrino darbininkų organizacijų ir darbo žmonių deputatų tarybų sunaikinimą visoje Lietuvos pietų-vakarų dalyje (Kauno, Raseinių, Tauragės, Kretingos, Marijampolės, Vilkaviškio, šakių, Lazdijų apskritys, dalys Telsių, Kėdainių, Kaišiadorių, Alytaus apskričių). O 1919 m. vasarą sutelktos tarptautinės kontrrevoliucijos jėgos sunaikino lietuvių tautos užkariavimus ir Lietuvos šiaurės-rytų dalyje, užmaugė jauną Lietuvos Tarygų Socialistinę Respubliką. Tarptautinė imperialistinė kontrrevoliucija padėjo Lietuvos buržuazijai galutinai užgrobti valdžią Lietuvoje ir ilgiems metams užkarti buržuazijos diktatūrą Lietuvos darbo žmonėms.

Buržuazinės Lietuvos, išaugusios pasaulinės kontrrevoliucijos globoje, "nepriklausomybė" buvo apgaulinga regimybė, kuri Lietuvos buržuazija dangstė visapusišką lietuvių tautos išnaudojimą ir priklausomumą nuo užsienio imperialistų.

Senos Pažintys

(Skotų arijos "Auld Lang Syne" muzikai.)

Kam seną pažintį pamiiršt
ir žvelgti vis naujos?

Kam dieną praeitą sumint
ir bėgt šalin nuo jos?

Juk senos pažintys—brangu,
jas reikia palaikyt,
Jas reikia vis glaudžiau surišt,
o ne į šalį vyt.

Mėnulis žemėn nenukris,
o žvaigždės—neužges,
Už seną pažintį verčiau
pakelkime taures!

Juk senos pažintys—brangu,
jas reikia palaikyt,
Jas reikia vis glaudžiau surišt,
o ne į šalį vyt!

Stasys Jasilionis.

KUNIGAS ANTANAS STRAZDELIS

P. MIKUTAITIS

Viešpataujančioji dvarininkų-feodalo klasė 18-tojo amž. pabaigoje ir 19-tojo amž. pradžioje jau rodė aiškias išsigimimo, puvimo žymes. Feodalinė Lenkijos-Lietuvos valstybė žlugo. Dvarininkijos bei dvasininkijos savivalimas, besaikis baudžiauninkų engimas,

sijoje, ardė baudžiavinės santvarkos pagrindus.

Ir ūkiškai atsilikusioj Lietuvoj 19-tojo amž. pradžioje pradėjo reikštis kapitalistiniai visuomenės santykiai, pamažu kilo pramonė, prekyba, ėmė išgaletį piniginis ūkis. Į valstybinio bei visuomeninio gyvenimo areną išėjo nauja klasė — valstiečiai.

Socialinio gyvenimo pakitimai pagyvino ir kultūrinį gyvenimą, kurio centre, be abejo, buvo Vilniaus universitetas, įsteigtas 1803 m. Jo priežiūroje buvo visos Lietuvos mokyklos, kurias universitetas stengėsi tobulinti, reformuoti. Dar Edukacinės Komisijos padarytoji švietimo reforma (1781 m.) gaivinančia srove paplito visoje Lietuvoje Scholastinis jezuitiškas pseudomokslas 17-18-tame amž. buvo visiškai sužlugdęs švietimo reikalą, dažnai turėjo tiesiog neigiamą įtaką, stumdamas ir taip jau tamsią liaudį į prietarų, niektikėjų balą, o amžinas kalimas paklusnumo, nusizeminimo prieš supuvusią dvarininkiją bei feodalinę dvasininkiją stabdė bet kokią progresą. Nenuostabu, kad dargi prieš kuklias Edukacinės Komisijos, vėliau Vilniaus universiteto švietimo reformas baudžiaviniai dvasininkai atkakliai kovojo, visomis jėgomis tempė istorijos ratą atgal, kaip jie visuomet darė ir šiandien tebedaro. Vis dėlto reikėjo skaičiuoti su kylančia valstiečių klase; pagaliau ir patiemis dvarininkams, reiškiantis kapitalistinio gyvenimo santykiams, buvo reikalingas bent šioks toks liaudies raštingumas, todėl buvo atkreiptas dėmesys į švietimo reikalą. Praplėstas mokyklų tinklas leido ir valstiečiams į jas pakliūti. Vienas kitas iš valstiečių net Vilniaus universitetą pasiekė, iki specialių įsakymu buvo uždrausta nebajorams į jį įstoti (1827 m.). Nežmoniškas liaudies skurdas, nežabotas dvarininkų savivaliavimas, rekrūtų gaudymai, badas, stipri jezuitų ir kitų dvasininkų-feodalo įtaka, smukdanti švietimą, ne-leido valstiečiams baudžiauninkams pakilti iš skurdo ir siekti šviesos.

Tokiais niūriais laikais gyveno žymusis liaudies dainius A. Strazdas, Eidamas drauge su išnaudojamaisiais, su darbo žmonių masė-

ANTANAS STRAZDAS
(1763-1833)

apiplėšimas kėlė liaudies masėse pyktį ir protesto žygius, pasireiškiančius kartais stambių maištų, sukilimų pavidalu (1769 m., 1794 m., 1831 m.). Toji kova vyko visoje carinėje Ru-

sipelnhdamas ne tik savo meto baudžiauninkų, bet ir vėlesnių laikų engiamos liaudies meilę ir pagarbą, ir priešiną — dvarininkų, reakcinių dvasininkų ir buržuazijos neapykantą ir šmeižtus.

A. Strazdas, kilimo rytų aukštaitis nuo Zarasų, gimė 1763 m. birželio mėn. 12 d. baudžiauninkų šeimoje. Vaikystę praleido dvare dirbdamas, kaip ir visi baudžiauninkų vaikai, vėliau savo darbštumu, mokslo meile sugebėjo išsiveržti iš baudžiauninko padėties ir pasiekti mokslo. Vienintelis kelias tada tebuvo baudžiauninko vaikų pasiekti mokslo — kunigų seminarija. 1790 m. baigęs Varnių kunigų seminariją, A. Strazdas, dvasinės vyresnybės persekiojamas ir nuolat kilnojamas, kunigavo įvairiose vietose: Viešintose, Anykščiuose, Kupiškėje, Skapiškėje, Šimonyse ir kt. Mirė Kamajuose 1833 m. balandžio 11 d., kur ir palaidotas.

Daugelį kunigų, kad ir iš darbo valstiečių kilusių, reakingoji feodalinė dvasininkija sugebėdavo "nujaukinti" nuo liaudies, perauklėti ir priversti tarnauti savo interesams, liaudies engimo ir mulkinimo interesams. Ne toks buvo A. Strazdas. Jis nesuponėjo, neišdavė pavergtos liaudies, iš kurios pats kilo, bet ligi pat savo mirties buvo jos bičiulis, patarėjas, jos interesų gynėjas, jos vargų dainius. A. Strazdas buvo išsilavinęs, plačiai apsiskaitęs žmogus, gerai susipažinęs su savo meto literatūra. Savo pasiaiškinime dvasinei vyresnybei, nuolat jį persekiojusiai ir užsiai, rašė: "Turiu išsinuomojęs už 18 rublių Kupiškio storastystėje tyrlaukio. Iš žemės ieškau maisto, gal būt, dėl tos priežasties Jūsų Malonei atrodo, kad aš neprideramai gyvenu... Visą atspėjimą laiką nuo anų darbų skiriu literatūrai; ji rodo tikrą tiesos kelią ir saldina vargus, patirtus šioje ašarų pakalnėje..." Jis ir miręs, anot jo biografo L. Jucevičiaus, kaip koks lozorius, didžiausiame skurde.

Savo protestą prieš ponus ir reaktinius kunigus jis reiškė visokiais būdais: juos viešai išjuokdamas, pykindamas, savo stačiokiškumu šokiruodamas jų solioninį skonį, rėždamas jiems tiesą į akis, o ypač nuoširdžiai bendraudamas su liaudimi, baudžiauninkais. "Tik pažangiųjų revoliucinių idėjų šviesoj, tik revoliucinių sąjūdžių nuotaikose galima suprasti mis prieš liaudies engėjus, jis tarnavo progreso reikalui, kėlė pažangias idėjas, tuo už-

šito baudžiauninko sūnaus, lietuviško Strazdelio, asmenį. Baudžiauninko sūnus, jisai įgijo mokslo, tapo kunigu, tačiau ištikimas savo kilmėi, dedasi ne su kunigais ir ponais, bet eina su liaudimi" (V. Mykolaitis).

Ryskiausiai betgi A. Strazdo asmenybė, jo mintys ir siekimai atsispindi jo dainelėse, kurias taip pamėgo liaudis ir kurios, pirmiau negu buvo kur išspausdintos, jau ėjo iš lūpų į lūpas. Todėl ligi šiol sunku visą jo kūrybą surankioti ir dažnai tenka tenkintis spėliojimais, ar tas bei kitas kūrėlis Strazdo, ar ne. 1902 m. A. Miluko išleistame A. Strazdo dainų bei giesmių rinkinyje (pirmojo A. Strazdo rinkinio, išleisto 1813 m., pakartojimas) taip apibūdinama liaudies dainiaus kūryba: "... Strazdelis nejieško toli medegos savo dainoms. Ūkiškas butas su luoba, kasdieniniai artojaus atsitikimai, jo šeimynos gerybė, paukščiai, rytmečio brėksta ir saulės nusileidimas, čyruliavimas paukščių, prigimimas, tas viskas pas jį gyvuoja, kalba, dainuoja jo dainose. Viena eilė, vienas žodis pritaikus daug daugiau pas jį pažymi, nekaip pas kitus užrašyti lapai. Inturį jo dainų kožnas savo širdyje ras sudėtą." A. Strazdas dainavo ne apie save, bet apie liaudies vargus ir kančias. Todėl jis jai toks artimas ir suprantamas. Jis savo dainelėmis "smūgtą žmogų ramina," "pranašauja pavasarėlį." Išnaudojamųjų sunkią buitį, jų vargus ir rūpesčius ("Giesmė apie siratas," "Ai, sesiulės mano mielos," "Ir atskrido juodas varnas," "Lenkų žemėj daugel vietų," "Ei tu, Dominykai" ir kt.), artoją ir jo darbus ("Giesmė gaspadorišką," "Iš to pulko gaspadorių" ir kt.), piemenėlio dalia ("Pasterka, arba piemenų giesmė"), šeimą, meilę, paukščius ir žvėrelius, visą gamtos pasaulį, — čia su liūdesiu, sielvartu, čia su humoru bei satyra apdainuoja A. Strazdas. Jis myli savo kraštą ir jo darbo žmones, ir jam liūdna, kad čia tiek daug skriaudų ir vargo.

Tačiau A. Strazdas nenugrimsta į pigų sentimentalizmą ir miesionišką, dekadentišką pesimizmą. Nuo to apsaugo jį glaudus susirišimas su liaudimi, jos gyvenimu, tikėjimas jos šviesesne ateitimi.

A. Strazdas anais laikais, žinoma, negalėjo gerai suprasti, kaip sukurti tokią santvarką, kur galima laimingai gyventi, nekraunant "skarby," bet vien svajonė apie tai rodo jo gilią tiesos jausmą, jo meilę vargantiesiems.

Šia prasme jis galima palyginti su socialistais utopininkais, apie kuriuos Fr. Engelsas sako: "Utopininkai... buvo utopininkais todėl, kad jie negalėjo niekuo kitu būti epochoje, kada kapitalistinė gamyba buvo dar taip menkai išvystyta. Jie buvo priversti naujos visuomenės elementus konstruoti iš savo galvos, nes pačioje senojoje visuomenėje tie elementai dar neišryškėjo tiek, kad būtų visiems aiškiai matomi; apibrėždami bendrą naujojo pastato planą, jie buvo priversti apsiriboti apeliacija į protą kaip tik todėl, kad dar negalėjo apeliuoti į savo laikotarpio istoriją" ("Anti-Diuring," 1945 m., 250 psl., rusų leid.).

Utopija virto tikrove, liaudies dainiaus svajonės įsikūnijo tik bemaž po šimto metų, po Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos, kada visoki skriaudėjai nuo vienos šeštosios pa-

saulio dalies buvo nušluoti. Poeto pranašavimas liaudies engėjams įvyko:

Nebe ilgos jau adynos,
Aš jum tas nešu navynas.
Jau prikalta daug yr plieno,
Nebe toli jau ta diena,
Kad iš jų nebus nevieno.

Taigi A. Strazdo meilė liaudžiai ir neapykanta jos engėjams ponams bei kunigams, jo sugebėjimas išsilaužti iš ano meto reakcinės pasaulėžiūros bei pasaulėjautos varžtų ir pažvelgti blaiviomis akimis į priekį, suprasti nesustabdomą gyvenimo raidą ir įsijungti į ją progreso kryptimi, jo tiesos meilė, kovingumas, jo dažnai šiurkštus, neišdailintas, bet gyvenimiškos tiesos prisigėręs poetinis žodis daro jį vienu iš ryškiausių 19-tojo amž. pradžios lietuvių poetų.

VILNIUS

Tu mano jaunystėj spindėjai, kaip žvaigždė, sapne ir svajonėj,—

Tavąja garbe man skambėjo ir girios, ir kalnai, ir kloniai.

Šarvuotasis vilkas žvangėjo ir staugė sapne Gedimino,

Ir mano svajonė su kriviais tave tam sapne atpažino.

Ilgai aukurų tu man mėlynais dūmais dangsteisi,

Ilgai tavęs laukiau, kol veidą man savo praskleisi.

Aš laukiau, — ir giesmės ir nykios aidijos vaidilų

Su mėlynais dūmais, kaip žavintis sapnas, išdilo.

Tada aš tave pamačiau: neužmiršiu to meto: Balti debesėliai per mėlynę slinko iš reto, — Aukštai tu mane viršum žemės padangėj iškėlei.

Pasistiebė bokštai ir driekėsi mūrais šešėliai,—

Ir šiltas pavasario vėjas nuo kalnų sruveno, Ir bokštuos varpai tai pavasario šventei skardeno.

Ir klydo žvilgsnys tais pakalnėse glūdančiais rūmais,

Ir jaudino širdį iš lengvo tylus neramumas.

Praėjo daug metų—užmiršti tavęs negalėjau,— Ir šitai, kaip lašas į jūrą, tavin įsilieju.

Grįžau ne tavųjų padangių aukštybėj svajoti, Bet kurt tavo buitį ir laimę, likimą ir klotį.

Giliai įsibrėžė į širdį tas jaudinąs vaizdas:

Po kruvino smūgio almejo krauju tavo žaizdos Ir prieblandojo smilko griuvėsių vaiduokliški griaučiai,

Kur pūgos žiemos naktimis mūrų angose siaučia.

Bet šiandien, o Vilniau, tu liekanas smurto pamynęs,

žygiuojai naujuoju keliu išvaduotos tėvynės.

Mus šaukia ne dulkėmis apneštos antkapių plytos,

Bet naujo darbymečio auštantis Lietuvai rytas.

Tikiu — tu ir vėl suspindėsi, kaip mano svajonėj spindėjai.

Teilsis ramiai kapinynuose tavo šlovės prano-kėjai.

Lietuviško Vilniaus lietuviškas vardas skambės amžinai,

Kur jungiasi sraunūs Vilnelės ir gilūs Neries vandenai.

V. Mykolaitis-Putinas

Rašytojas Jonas Biliūnas

(40 metų mirties sukaktuvėms)

B. PRANSKUS

XX amžiaus pradžios lietuvių rašytojų tarpe J. Biliūnas užima vieną žymiausių vietų, kaip savo talentu, taip ir tuo, kad jis buvo pirmasis lietuvių didesnių rašytojų, susijusių savo gyvenimu ir kūryba su darbininkų judėjimu ir socializmu.

J. Biliūno gyvenimas amerikiečiams skaičiuojamas plačiau žinomas iš draugo V. Kap-suko parašytos J. Biliūno biografijos, išleis-tos Amerikoje 1917 metais. Gimė J. Biliūnas

JONAS BILIŪNAS

1879 m. pasiturinčio valstiečio, buvusio bau-džiauninko šeimoje Anykščių apylinkėje. Ap-linkoj kurioj augo J. Biliūnas, dar buvo la-bai gyvi baudžiaivos atminimai, ir jie bene pirmieji nukreipė J. Biliūno mintį ir jausmus kovai prieš visokį išnaudojimą ir pavergimą. Baudžiaivos atminimai J. Biliūno kūryboj už-ima labai žymią vietą.

Būdamas iš prigimties silpnos sveikatos, J. Biliūnas tėvų buvo skiriamas leisti į moks-lą.

Jis mokėsi iš pradžių namie, paskui pradžios mokykloje ir pagaliau Liepojaus gimnazijoje. Neturėdamas pakankamų lėšų, J. Biliūnas gyvena gana vargingai. Medžiaginė jo padėtis ir mokslas dar labiau pasunkėjo, kai 1893 me-tais numirė tėvai. J. Biliūnas jau buvo baigęs 4 klases, ir jo brolis drauge su giminėm — globėjais sutiko J. Biliūną remti tik jei pa-starasis mestų gimnaziją ir stotų į kunigų se-minariją. J. Biliūnas atsisakė ir pasiliko be paramos, pats priverstas užsidirbti gyvenimo ir mokslo lėšas.

Liepojus tais laikais jau buvo gana pra-moningas miestas su stipriu darbininkų są-jūdžiu. Jau iš pat pirmųjų mokslo metų J. Biliūnas ėmė domėtis darvinizmo ir socializ-mo klausimais, ieškojo ryšių su revoliuciniu, socialistiniu sąjūdžiu. Toks nusistatymas ne-leido J. Biliūnui eiti į kunigus. Jis imasi or-ganizuoti pirmuosius pažangius ir socialisti-nius moksleivių ratelius. Baigdamas gimnazi-ją 1899 metais J. Biliūnas jau buvo įsitikinęs socialdemokratas, dalyvauja pirmoją Liepo-jaus darbininkų demonstracijoje, streike ir t.t. Ši darbininkų judėjimo įtaka stipriai paveikė J. Biliūno kūrybą.

Baigęs gimnaziją, J. Biliūnas dar metus gyveno Liepojuje, norėdamas užsidirbti lėšų universitetui. 1900 metais jis įstojo Tartu (Dorpat) universitetan, kame taipgi greitai laiku įsitraukė į socialdemokratiškus studentų ratelius. Už dalyvavimą studentų revoliuci-niam sąjūdy J. Biliūną išvarė iš universiteto be teisės lankyti caro Rusijos universitetus bendrai. J. Biliūnas sugrįžo į Liepoją, paskui persikėlė į šiaulius, kurie buvo tais laikais vienas žymiausių lietuvių visuomenės veiklos ir kultūrinio gyvenimo centrų. J. Biliūnas vi-sa galva įeina į visuomeninį, revoliucinį gy-venimą, dalyvauja darbininkų rateliuose, rašo ir platina revoliucinę spaudą ir t.t. 1902 me-tais J. Biliūnas taip pat revoliucinės propa-gandos tikslais persikėlė į Panevėžį, kame kūrta Lietuvos Socialdemokratų Partijos kuo-peles, aktingai dalyvauja jos organe "Darbi-ninkų Balse," rašdamas straipsnius, kores-pondencijas ir grožinės literatūros kūrinius.

Iš dalies dėl prasidėjusių caro policijos persekiojimų, iš dalies dėl vilties tęsti mokslą universitete J. Biliūnas 1903 m. išvyko užsienin į Leipcigą (Vokietijoje), kur ir ėmė studijuoti iš pradžių ekonomikos mokslus, o paskui literatūrą. Gyvendamas Vokietijoje jis taigiai aktingai dalyvauja socialdemokratijos gyvenime ir darbe, s. d. spaudoj. Ten 1904 m. jis artimai susibičiuliuoja su V. Kapsuku, kuris jau tais metais buvo vienas aktingiausių lietuvių socialdemokratų. Jis uoliai remia V. Kapsuko sumanymą leisti laikraštį "Draugą." Tik vėliau, svarbiausiai dėl prasidėjusios džiūvos, J. Biliūnas kiek atsitolino nuo partinio ir revoliucinio darbo.

Dėl ligos ir reikalo gydytis J. Biliūnas iš Leipcigo persikėlė į Šveicariją (Ciurichą). Tačiau lėšų stoka neleido J. Biliūnui rimtai gydytis ir gyventi užsieny iš viso. Literatūrinis darbas, kuris jį labai traukė ir kurį jis tik ir tegalėjo dirbti, gyvendamas užsieny, davė labai menkų lėšų. J. Biliūnas priverstas grįžti į Lietuvą jau su visai palaužta sveikata. Gyveno jis tėviškėj, tai Kačerginėj netoli Kauno. Pagaliau 1906 m. J. Biliūnas išvyko į Zakopane (Galicijoje) rimčiau gydytis, tačiau pagytį jam nepavyko. Ten jis ir mirė 1907 metų gruodžio 8 dieną.

Toks trumpas J. Biliūno gyvenimo kelias.

Kuo tat įdomi, vertinga ir brangi mums J. Biliūno kūryba? Koks jo kūrybos pobūdis?

Savo literatūrinės veiklos pradžioje J. Biliūnas buvo pradėjęs rašyti plačią žemaitės kūrybos kritikinę apžvalgą, teparašęs tačiau jos įžangą. Šiam savo rašiny jis abibrėžė realistinės kūrybos kelius, kurių ir pats laikėsi savo kūryboj. Jis rašė, kad pagrindinis realisto rašytojo uždavinys yra suteikti tikrą vaizduojamosios visuomenės paveikslą, iškelti svarbiausiuosius jos reiškinius, iš kurių skaitytąs aiškiau matytų gerąsias ir blogąsias tos visuomenės puses ir pasiryžtų gerinti visuomenę, keltų protestą prieš blogąsias jos puses. Rašytojas turi vaizduoti tikrovę, kokia ji yra

Užsibrėžęs realistinės kūrybos kelią, J. Biliūnas jau viename iš savo ankstesniųjų apsakymėlių "Be darbo" imasi vaizduoti lietuvių darbininko, palikusio be darbo, gyvenimą, kuris neranda darbo, alksta, paliejęs prieina nusizudymo. Šio vaizdelio reikšmė lietuvių literatūrai pirmiausia ta, kad juo J. Biliūnas

bene pirmasis ėmėsi vaizduoti miesto darbininkų gyvenimą, nuspalvinęs tą vaizdavimą nedviprasmiška socialistine tendencija, parodydamas siekimą vesti kovą prieš kapitalistinės santvarką, nešančią darbininkų klasei išnaudojimą ir skurdą.

Panašiom ypatybėm pasižymi ir kiti ankstyvesnieji J. Biliūno kūriniai, tame tarpe silpnėsnis ir schematiškesnis "Per sapną," parašytas dar 1901 metais, kurio siužetas gana abstraktiškas, sugalvotas ir nepatikimas, o socialistinės idėjos irgi padrikos, miglotos. Dvi kitos ankstesnės J. Biliūno apysakos "Klebonas" ir "Pabėgėlis" nukreiptos pirmoj eilėj prieš klerikalizmą ir reakcinę dvasiškią, kuri ne tik tai kad nerėmė demokratinį lietuvių tautinio išvadavimo sąjudį, o tuo labiau socialistinį sąjudį, bet aktingai kovojo prieš jį ir rėmė caro valdžią. "Pabėgėlis," be to, vaizduoja ir dar vieną būdingą tų laikų reiškinį — prievarta leidimą vaikų į kunigus ir pastarųjų pasipriešinimą. Nors šioje apysakoje yra daug autobiografinės medžiagos, tačiau tas anaipolt nemažina visuomeninės apysakos reikšmės.

Tokios pat plačios visuomeninės reikšmės turi ir apysaka "Bėtėvis," kuris vaizduoja t. v. "benkartą," "mergos vaiką," jo likimą buržuazinėj visuomenėj, kuris kiekvienam žingsny jaučia savo beteišiskumą, moralinį ir socialinį pažeminimą. J. Biliūnas savo "betėvį" vaizduoja lauko darbininku, kuris priverstas ieškoti duonos kėsnio mieste, bet čia patenka į kapitalistinės eksploatacijos jungą ir miršta elgeta. Tuo būdu ir šioj apysakoj J. Biliūnas vaizduoja darbininkų gyvenimą, darbininkų išnaudojimą ir beteišiskumą.

Bet labiausiai ir visuomeniniu ir grožiniu atžvilgiais reikšmingi ir vertingi pirmajam J. Biliūno kūrybos laikotarpy yra jo vaizdeliai — apybraižos "Kaip caras Aleksandras III keliavo" ir ypatingai "Pirmutinis streikas." Jų pagrindinai paimti taipogi paties J. Biliūno prisiminimai ir išgyvenimai. Pirmasis jų nuplėšia kaukę nuo viso to iškilmingumo ir dirbtinės pagarbos, kurią caro valdininkai ir vietos ponija suruošia carui sutikti. Vaizdelis yra aštri satyra prieš visą tą kaukių balių ir karu parodo tą sunkią našą ir visus pasityčiojimus, kurių tenka pakelti carą sutinkant darbo žmonėms, valstiečiams.

Dar reikšmingesnis "Pirmutinis streikas,"

kuris labai vaizdžiais bruožais parodo kaip patį gegužinį darbininkų streiką, jų eiseną ir gegužės šventės šventimą, taip ir tą, kaip reaguoja darbininkai ir geresnieji pažangesnieji moksleiviai. Giliai optimistinė ir kovinga parodoma darbininkų kovos nuotaika, ir šioji socialistinio pasiryžimo dviasia kovoti ir laimėti persunkia "Pirmutinį streiką." Tai ir šiandien pasilieka socialistinės - realistinės kūrybos pavyzdys.

Tuo būdu pirmuoju J. Biliūno kūrybos laikotarpiu (1901-1903) mes matome J. Biliūną liečiant pačias esmingiausias, gyvenimiškas, darbininkų klasės puses. Šio laikotarpio jo kūrybos silpnosios pusės klūdi dar nepakankame J. Biliūno subrendime, kaip rašytojo-mėninko, kas atspindi tūlų jo apysakiečių schematingumą, ar dar nepakankamai nusistovėjusiojo jo socialistinės ideologijos. Bet jau tokiom apysakom, kaip "Be darbo," "Pirmutinis streikas" J. Biliūnas stoja į tikrąjį socialistinės, darbininkiškos literatūros viešelį.

Antrasis J. Biliūno kūrybos laikotarpis (1905-1907), tai jo ligos, gyvenimo užsieny, atitrūkimo nuo aktingo revoliucinio darbo laikotarpis. Visa tai negalėjo tam tikru būdu neatsiliepti ir į jo kūrybą. Pirmiausia jam trūko gyvos, tiesiogiai matomos ir jaučiamos revoliucinės medžiagos, ir jos jam teko semtis daugiau iš praeities atsiminimų, jaunatvę patirtų įspūdžių ir t.t. Ir savo nuotaika bei ideologija šio laikotarpio J. Biliūno kūriniai ne visados yra reikiamoji socialistinė, kovingą aukštumą. Buržuazinė kritika net darė pastangų parodyti J. Biliūną kaip visiška atsislėjusio nuo revoliucijos, socializmo, pasidariusio mistiku, susitaikiusio su tikyba ir t.t. rašytoja.

Pirmiausia krinta į akis šiuo J. Biliūno laikotarpiu žymiai išaugęs jo kūrybinis meistriškumas, išdyla paviršutiniškumas ir schematingumas, kuris buvo jaučiamas visoj eilėj jo pirmųjų apysakiečių. Šiuo laikotarpiu J. Biliūnas pasireiškia kaip gilus realistas-psichologas, puikiai žinas ir pavaizduojas ne tik istorinį, bet ir vidutinį žmogaus pasaulį, jo sielą. Į vidutinio žmogaus pasaulio atvaizdavimą, šitas sritis, į žmonių sielos ir konkrečios jų būklės parodymą J. Biliūnas kreipia svarbiausiojo savo rašytojo-realistų dėmesio. Jis bando savo plunksną taipgi įspūdingos švei-

carijos gamtos vaizdavime ("Ant Uitlebergo giedra," "Pūga kalnuose"), jis piešia nuoširdžius kūdikystės dienų atsiminimus, pradėdamas rašyti "Kūdikystės sapnus," kurie tačiau paliko tik bepradėtį, jis piešia visą eilę kitų gilių psichologinių ir būklės vaizdėlių, kaip "Kliudžiau," "Susitikimas," "Pakeleivingi," "Vagis," "Vieną rudens dieną" ir t.t., kurie dvelkia ne tikta giliu žmonių sielos pažinimu, bet ir nemažiau gilia ir nuoširdžia jiems užuojauta, jų vargų ir sielvartų atjautimu. Kartu J. Biliūnas vaizduoja tuos paprastus gilios sielos žmones konkrečioj socialistinėj būklėj, iškeldamas aukštą visą eilę ryškių ir plačių socialinės tikrovės reiškinių. Taip, pav. apysakaitė "Ubagas" parodyta ne tikta gili šeimyniška-psichologinė drama, bet ir reikšmingas socialinis kaimo tikrovės reiškiny, kai vaikai, paveldėję tėvų ūkius dėl savo savininkiško godumo išvaro iš namų senus, nepajėgiančius jau dirbti tėvus elgėtauti. Arba apysakaitė "Abejonė" greta gilių dviejų moterų-kaimiečių sielvartų, kurių vyrai išvykę Amerikon uždarbiams, palikę jas vienas su vaikais ilgėtis ir abejoti, — mes matom ir kaimo skurdą, kuris gena valstiečius nuo žemės ieškoti geresnio gyvenimo, uždarbio, ardo ilgiems metams šeimas ir t.t. Alegoriškoj apysakaitė "Brisiaus galas" seno šuns vaizde, kurį šeiminiškas kaip nereikalingą gyvį nušauja, pavaizduojamas bendras seno, nepajėgiančio jau nešti naudą žmogaus likimas kapitalistinėj santvarkoj. Sunkiaj socialistiniai-prichologinėj dramą vaizduoja apysaka "Svečiai," kurioj parodytas caro armijos kareivio likimas, sužeisto tolimam krašte, netekusio ryšių su palikusia šeima, žmona, kuri, manydama jį žuvusį, pasiduoda vietinio sargybinio meilimumui. Apysaka baigiasi tragišku paveikslu, kai tas kareivis po ilgų kančių metų sugrįžta namo, sumuša viliotoją caro valdžios sargybinį, už ką vėl areštuojamas ir vėl ilgiems metams atskiriamas nuo šeimos. Tai irgi ne tikta psichologinė buities drama, bet ir parodymas to, koki blogį ir sauvalę neša darbo žmonėms carizmo ir jo tarnų viešpatavimas.

Nežiūrint į platų socialinį reikšmingumą ir didelį psichologinį gilumą, šios J. Biliūno apysakaitės vis dėlto daro žingsnį atgal nuo pirmųjų apysakiečių, vaizduojančių darbo žmonių revoliucinę, socialistinę kovą. Tolina jas

nuo socialistinės kovos uždavinių tas ne revoliuciniai-proletarinis, o daugiau pasigailingas žmoniškumas, kuriuo persisunkusios šios apyskaitės. Žmoniškumas, didelė žmogaus meilė, kaip tai pastebėjo dar V. Kapuskas minėtoji J. Biliūno biografijoje, yra vienas būdingiausių jo kūrybos savybių, kuri daro tą kūrybą labai nuosirdžia ir vidujiniai gilia. Tačiau šių J. Biliūno apysakaitių žmoniškumas šaukia ne tiek kovoti prieš blogį vardan meilės žmogaus, o daugiau tik gailėti žmogaus, jį atjausti ir užjausti.

Tačiau klaidinga būtų tvirtinti, kad šiuo antruoju savo kūrybos laikotarpiu J. Biliūnas atsisilėjo nuo socialistinės kovos uždavinių ir šaukė tik prie žmoniškumo, kad jis vardan to žmoniškumo nesaukė į kovą prieš esamąjį blogį, pavergimą ir išnaudojimą. Šitokios dvejopos tendencijos gerai pavaizduotos apyskaitėse „Lazda.“ Joje J. Biliūnas vaizduoja baudžiauninkų valstietį, kurį negailestingai sumušė dvaro užveizda už nusirautą žolės kuokštelę jaučiams pašerti darbymetėj. Vėliau, baudžiavai žlugus, tas pats užveizda pasenęs pasidaro to valstiečio įnamiu, ir išvykdamas palieka atminčiai lazda, kuria kadaise mušė tą patį valstietį. Tėvas, rodydamas tą lazda vaikams, lyg ir keltų mintį, kad reikia atleisti, neatminti blogu padarytas skriaudas. Tačiau tėvo žodžiams griežtai pasipriešina motina, o sūnus pasiryžęs tą lazda mesti į sąslavyną.

Tuo būdu šioj apyskaitėj J. Biliūnas pats pasmerkia tą žmoniškumą, kuris šauktų gailėtis net savo priešo. Dar griežtesnį jo pasmerkimą matome kitoj baudžiavos laikus vaizduojančioj apyskaitėj „Žvaigždė“, kurioj J. Biliūnas pilnas užuojautos skriaudžiamiems valstiečiams prieš ponų sauvalę. Tą pat galima pasakyti ir apie apybraižą „Nemunu.“ vaizduojančią kelionę garlaiviu, kurioj daug puikių gamtovaizdžių, lyrinį pasisakymų ir t.t. Ir čia J. Biliūno meilė ir užuojauta ne apamai žmonėms, ne tos buržuazinės miesčio-niškos publikos pusėj, kuri keliauja garlaiviu, o sielininkų, varančių Nemunu sielius, tų klajūnų muzikantų, kurie renka skatikus savo naištaingania muzika pusėj, tos pažemintos ir užgauliojamos merginos „paleistuvės“ pusėj, nuo kurios šalinasi „švarioji“ publika. J. Biliūno žmoniškumas čia reiškiasi ne vien vargšų gailėjime bendrai, o būtent šių socialiniai

pažemintų ir skriaudžiamų sluoksnių žmogiškos garbės supratime ir išaukštinime.

Dar reikšmingesnis kaip giliai realistinės, taip ir revoliucinės humanistinės J. Biliūno kūrybos pavyzdys yra jo apyskaitė „Jonukas.“ Našlaičio Joniuko, kurį vargo prispirta motina atiduoda buožei piemenauti, vaizdavime J. Biliūnas parodo ryškų socialinių, klasiinių prieštaraščių, priešpaudos ir išnaudojimo paveikslą. Šioji J. Biliūno apyskaitė yra viena iš pirmųjų lietuvių literatūroj, vaizduojanti kapitalistinę lietuviško kaimo buožių, kaip žiaurią lauko darbininkų — bernų ir piemenukų — skrjaudėją ir išnaudotoją. Čia naujo kaimo šeimininko gobšumas ir žiaurumas iškyla ypatingai ryškiai, nes jis čia liečia našlaitį, švelnias, skaisčios sielos kūdikį. Nors „Joniuke“ nėra jokių socialistinių sentencijų, tačiau klasinės socialistinės, o ne bendrai humanistinės išvados iš jo neabejotinai.

Prie neabejotinai revoliucinių, socialistinių J. Biliūno kūrinių priklauso ir alegorinė pasaka „Laimės žiburys.“ Ryškiais pasakiškais vaizdais joje J. Biliūnas piešia revoliucinio darbo žmonių kovą už laimę—socializmą. Kovą reikalauja daug aukų, daugelis joje žūva, daugelis pasitraukia ir pabėga, bet kovotojų, laimės žiburio siekėjų eilės vis pasipildo naujais kovotojais, ir pagaliau drąsuoliai pasiekia viršūnę, paliečia žiburį ir padaro žmones laimingais. Šisai kūrinys yra ryškus revoliucinio romantizmo pasireiškimas lietuvių literatūroj.

Atskirai tenka pažymėti patį žymųjį J. Biliūno kūrinių, kuriame ypač pasireiškė kaip socialinis J. Biliūno realistinės kūrybos reikšmingumas, taip ir tos kūrybos prieštaringumai. Tai yra jo priešmintinė ir meniniai stipriausia apysaka „Liūdna pasaka.“ „Liūdnoj pasakoj“ rado savo atspindį ir keliama pagrindiniai buržuazinės demokratinės revoliucijos Lietuvoje klausimai, būtent caro valdžios nuvertimo, žemės klausimas ir žymia dalim tautinio išsivadavimo klausimas. Šie klausimai nebuvo išršti, kaip žinome, nei 1905 m. revoliucijos, kurios šviežiais įspūdziais J. Biliūnas rašė.

„Liūdnoj pasakoj“ matom atvaizduotą 1863 m. sukilimą. J. Biliūnas parodo, kad priešakiniai, jaunieji valstiečių sluoksniai, kaip apysakoj vaizduojamas Petras Banys ir broliai Damuliai, dėjosi į bendrą sukilimą, tikėda-

mies, kad nugalėjus caro valdžią Lietuvoj, bus pašalinta ir svarbiausioji kliūtis žemės klausimo išsprendimui. Tačiau kaip visas sukilimas, taip ir šioji valstiečių kova caradžios buvo žiauriai nuslopinta, jos dalyviai žuvo mūšiuos ar liko suimti ir pakarti, šeimos ištremtos ir tt. „Liūdnos pasakos“ centre yra Petro Banio žmonos Juozapatos vaizdas, kuri pamačius pakartą vyrą, išeina iš proto.

Istoriškam aspekte „Liūdna pasaka“ turi vieną esmingą trūkumą—joj iškelti aiškėn vidujiniai paties sukilimo prieštaraivimai—kaip tautiniai, taip ir klasiniai. Dvarų savininkais Lietuvoj, kaip žinome, buvo savo daugumo lenkai, o lenkiškai-dvarininkiški elementai taipgi dalyvavo sukilime ir dažnai net buvo jo vadovybė. Be abejonės, šioji aplinkybė buvo viena iš sukilimo pralaimėjimo priežasčių, caro valdžiai savo pažadais atleisti valstiečius nuo baudžiavos (tai gi ir nuo lenkų dvarininkų sprespaudos) pavyko žymią dalį valstiečių atitraukti nuo dalyvavimo sukilime. Neparodydamas visų tautinių ir socialinių sukilimo prieštaraivų, J. Biliūnas susiaurino „Liūdnos pasakos,“ kaip istorinės apysakos, reikšmę.

Tačiau „Liūdna pasaka“ yra ne tik 1863 m. paveikslas, bet ji yra ir tiesiogis J. Biliūno atsliepiamas į 1905 m. revoliuciją. Šiam aspekte labiau suprantama ir pagrindinis apysakos krypsnis, pavaizduota joje kova prieš caro valdžią. Visa eilė apysakos scenų ir reiškinų, vykusių „Liūdnoj pasakoj“ taipgi yra būdingesnė 1905-06 m. revoliucijai, negu 1863 m. sukilimui—tenka tik pakeisti kai kuriuos nušaukimus ir detales. Šiame aspekte „Liūdna pasaka“ yra vienas geriausių kūrinių lietuvių literatūroj apie revoliuciją, jos pagrindinius uždavinius—caro valdžios nuvertimą, kovą už žemę, kovą už tautinį išsivadavimą ir tt.

Tačiau „Liūdna pasaką“ J. Biliūnas rašė jau šelstančios reakcijos metais, kas taipgi negalėjo neatsispindėti apysakoj ne tik, kad parodomas sukilimo—revoliucijos pralaimėjimas, bet ir tūloj liūdnoj apysakos nuotaikoj bendrai. Juozapatos vaizdas, piešiamas jau kelioms dešimtims metų praslunkus, kaip beprotės senės, klaidžiojančios po apylinkę ir primenančios mirtį—tai ne tik tų aukų vaizdas, kurių atnešė šelstanti reakcija, bet ir liūdėsio ir žmogaus kentėjimų simbolis.

J. Biliūnas neužbaigė apysakos, tiesioginiai vaizduojančios užėjusią reakciją, kurios teliko pradžia, pavadinta „Nakties šmėklos.“ Jos pradžia duoda ne tiktai tikrą paveikslą Lietuvos miestelio, belaukiant ateinančio baudžiamojo būrio, bet ir reiškia nedviprasmišką pasipriešinimo ir kovos dvasiją:

„Siaubas kabojų tirštam ore, tartum ant kalvos kirvis, skverbėsi į kiekvieno krūtinę ir gimdė nesuprantamą širdies nerimą. Su kiekvienu snabždėsiu visi klausėsi, įtempdami klausą, bene išgirs ką nors. Vieniems vaide nos juodašimčiai, kitiems skambėjo kalinių vaitojimai ir moterų verksmas. Kai kurie, sukanę dantis, spaudė savo rankoj šautuvo lažą ar kietą brauningą...“

Tuo būdu, kaip šie, taip ir visa kita eilė išvardintų J. Biliūno kūrinių rodo, kad J. Biliūnas ir šiuo antruoju laikotarpiu nebuvo nusivyręs revoliucine kova, kova už socializmą, kad ir šiuo laikotarpiu jis kėlė esminiausių revoliucinės kovos klausimus, vaizdavo būdingiausius jos reiškinus. Tik liga ir dėl jos atitrūkimas nuo tiesioginio dalyvavimo kovoje kartais nukreipdavo J. Biliūną į šalį nuo tos tiesios revoliucinės kūrybos kelio.

Negalima nepažymėti ir poetinės J. Biliūno kūrybos. Eilėrašciais J. Biliūnas pradėjo savo kūrybą, tik vėliau perėjęs prozai. Tačiau ankstesnieji (1900-1901) J. Biliūno eilėrašciai, spausdinami „Varpe,“ neišsiskiria kuo iš bendros demokratiškos tų laikų poezijos—nei idejiškai, nei stilistiškai. Reikia pažymėti tik tai, kad J. Biliūno eilėrašciaus jau pasireiškia ir griežtesnis darbininkų ir socializmo sąvokos ir vaizdai. Jis bene pirmas lietuvių poezijoj prabilo ne tiktai apie vargulių ir skriaudžiamuosius bendrai, bet ir apie darbininkus ir net miesto pramoninį proletariatą, jo išnaudojimą ir kovą. Taipgi jis pirmas įvedė poezijon raudonosios vėliavos vaizdą, kaip revoliucinės darbo žmonių kovos simbolį.

Iš vėlesniųjų J. Biliūno eilėraščių tenka pažymėti keletą jo sonetų, kuriuose atsispindėjo antimilitarinė darbo žmonių nuotaika ryšium su kilusiu rusų-japonų karu („Kareivio atsišveikinimas,“ „Senos motinos likimas“), o taipgi nuosirdų jo priešmirtinį, testamentinį eilėraščių „Kai numirsiu man pakaskit,“ reiškiantį rašytojo norą būti palaidotam gimtajam krašte ant gražios šventosios upės kran-

SIMANAS STANEVIČIA IR JO KŪRYBA

KOSTAS KORSAKAS

Sukako šimtas metų (kovo mėn. 10 d.), kai mirė įžymus lietuvių literatūros ir kultūrinio sąjūdžio veikėjas 19-to amž. pirmojoje pusėje Simanas Stanevičia. Jo vardas tvirtai įėjo į mūsų literatūrą ir laikosi joje patvariai ligi šiol. Tiesa, S. Stanevičia priklauso prie tų rašytojų, kurie išgarsėja ir išlieka literatūroje tik vienu ar dviem savo kūriniais, tačiau tokiais reikšmingais ir meniškais, kad jie dažnai pergyvena storus tomus. Tokie kūriniai mūsų literatūroje ir yra S. Stanevičiaus įžymiosios pasakėčios, kurios užtikrina S. Stanevičiaus mūsų literatūroje vietą greta D. Poškos ir A. Strazdo, suteikia jam klasiko vardą.

Kaip šiais įžymiaisiais kūriniais, taip ir kitais savo literatūriniais darbais S. Stanevičia būdingai išreiškė gyvenamosios gadynės interesus ir dvasią, atskleidė epochos visuomeninių tendencijų ir socialinės raidos kryptį.

S. Stanevičiaus teko pasireikšti literatūrine veikla 19-to amž. trisdešimtųjų metų pradžioje. Po feodalinės Lenkijos-Lietuvos valstybės žlugimo krašte vis aiškiau reiškėsi pirmieji kapitalizmo įtakos veiksniai, skatinę baudžiavos panaikinimą, valstiečių socialinį išsilavinimą, pasaulietinės inteligentijos augimą, kuri tada daugiausia mokėsi Vilniaus universitete. Pažangios demokratinės idėjos, atėjusios iš Vakarų, kryžiavosi su dekabristų sukilimo atgarsiais ir su brėžiančio Rusijoje revoliucinio sąjūdžio poveikiu, žadinamos ir Lietuvoje opoziciją carizmui, socialinei bei politinei sprespūdai. Greta smunkančios dvarininkų ir bajorų klasės vis plačiau į visuomeninio gyvenimo areną pradėjo išeiti kylančios valstiečių masės, į kurias politiniais sumetimais buvo priverstos apeliuoti ir privilegijuotosios klasės. Greta socialinių, valstybinių ir religinių veiksnių tuo metu vis ryškiau ėmė pasireikšti ir tautinis momentas, nes "feodalizmo likvidavimo ir kapitalizmo vystymosi procesas yra tuo pačiu metu žmonių formavimosi į nacijas procesas."

Kaip tik šiuo metu ir iškilo Vilniaus universitete studijuojančios žemaičių jaunuomenės tarpe vadinamasis romantinis arba patriotinis sąjūdis, kuriame S. Stanevičiaus teko

vaidinti kuone vadovaujantį vaidmenį ir kuriame ryškiai atsispindėjo daugumas tų aukščiau sumintų laikotarpio veiksnių, žymia dailimi sąlygojusių šį sąjūdį ir jo dalyvių veiklą. Nors ir atstovaujamas bajoriškos kilmės žmonių, šis sąjūdis savo esme jau buvo užuomazga tų progresyviųjų tendencijų, kurios vėliau išryškėjo tautinio sąjūdžio metu, kai ir lietuviškoji buržuazija stojo kovon dėl savo įsitvirtinimo.

S. Stanevičiaus pradėjo savo literatūrinę veiklą dar būdamas Vilniaus universitete 1823-24 m., kaip patriotinio žemaičių sąjūdžio ideologas ir poetas. Jo odė "Žemaičių šlovė," parašyta 1823 m., vaizdingai ir išsamiai išreiškia tas nuotaikas ir pažiūras, kuriomis gyveno ir vadovavosi to patriotinio sąjūdžio dalyviai, bet taip pat čia jau galima įžūrėti užuomazgas ir tų motyvų, kurie pralinkus 60-čiai metų susilaukę pilnutinės savo išraiškos "Aušroje" ir buržuazinio tautinio sąjūdžio poezijoje.

Tačiau 19-to amž. trisdešimtųjų metų pradžioje deklaruoti — ir tai su nemaža poetine jėga — pasiryžimą "gerą tėviškei daryti," skelbti norą "sutaisyti, ką amžiai pagadino," viešai pareikšti, jog atgyjanti "garbė tėvų ir liežuvis," žavėtis Lietuvos garsiąja praeitimi, kuri buvo "iki šiol užmiršime dėl daugumo neprietelių," džiaugtis, jog jau atsirado žmonių, kurie uoliai stengiasi vaduoti tėvyne "iš nevalios pražuvimo" ir entuziastiškai skelbti, kad "Lietuvos senos giminės pražuvime sveikos liko" — žodžiu, deklaruoti šitokius tautinio sąjūdžio programos šūkius, prie kurių iš esmės mažai ką naujo bepridėjo ir Maironis, ir deklaruoti tuo metu, kai Lietuvoje dar pilnutinai tebeviešpatavo bajoriškos tradicijos su unijinėmis tendencijomis, — tai reikšė ne tik didelį S. Stanevičiaus istorinį įžvalgumą, bet ir progresyvumą. S. Stanevičia "Žemaičių šlovėje" pasirodo tam tikru atžvilgiu netgi pažangesnis už kai kuriuos 19-to amžiaus pabaigos lietuvių buržuazijos veikėjus, nes jis patriotinių siekimų niekur nejungia su religiniais interesais, su reakcinėmis klerikalinėmis tendencijomis, ką taip ryškiai matome vyraujant daugelio mūsų

tautinio sąjūdžio gadynės rašytojų veikloje ir raštuose.

Savo garsiojoje ir meniškiausioje pasakėčioje „Arklys ir meška“ S. Stanevičiaus ne tik išreiškia protestą prieš carinę vergovę, bet taip pat deklaruoja ir lietuvių nacionalinį vieningumą. Kad suprastume šios deklaracijos istorinę reikšmę ir pažangumą, turime atsiminti, jog feodalizmo laikais supratimas, kad žemaičiai ir aukštaičiai yra vienos nacijos nariai, visiškai nebuvo toks aiškus ir akivaizdus plačiosioms liaudies masėms, kaip vėliau, kai kapitalizmo veiksmų poveikyje ir lietuvių tautosusiformavo į naciją ir suprato savo nacionalinių interesų bei istorinio likimo vieningumą. Dar „Aušros“ laikais teko įrodinėti ir plačiai aiškinti tai, ką taip aiškiai ir su tokiu menišku vaizdingumu jau prieš 60 metų buvo išreiškęs savo klasinėje pasakėčioje S. Stanevičiaus, be to, pasirodydamas čia dar ir kaip pirmasis Lietuvos gamtos poetas. Ne be pagrindo ši jo pasakėčia vėliau virto liaudies daina.

Antroje garsiojoje savo pasakėčioje „Aitvarai“ S. Stanevičiaus davė apibūdinimą to socialinio pagrindo, kuriuo iš tikrųjų rėmėsi ir ant kurio tolydžio augo tautinis sąjūdis. Ši jo pasakėčia iš esmės yra valstiečių klasės, jos socialinės reikšmės, jos darbo ir darbštumo apateozė. Gyvenamojo meto sąlygomis autorius, kad ir neužsimindamas apie tai tiesiogiai nė žodžiu, tartum pastato valstiečio darbą aukštai už bajoriškas privilegijas, už tuščią smunkančių dvarininkų pasipūtimą ir įtarinėjimus. Jis taip pat nieko neužsimena ir apie baudžiavą, lyg ji tuo metu jau nebeegzistuoja akivaizdoje to savo ekonominę galią ir socialinį pranašumą suprantančio valstiečio, kuris puikiai žino, kad tik darbas „viską gero gyvenime daro“ ir šį principą deda savo veiklos ir pasaulėžiūros pagrindu.

Kitos keturios S. Stanevičiaus pasakėčios jau nebeturi nei tokios idėjinės reikšmės, nei tokio aukšto meniškumo, kaip šios dvi. Ar S. Stanevičiaus dar ką nors parašė daugiau be šių pasakėčių ir odės — šiandien taip pat nėra žinoma. Tačiau iš to fakto, kad žemaičiuose savo metu jis garsėjo kaip talentingas poetas ir kad jo amžininkai jį statė net greta Donelaičio, galime prieiti iki parašius daug daugiau poezijos kūrinių, negu jų išliko vėlesniems laikams. Tačiau ir tie keli mums žino-

mi jo kūriniai dėl juose atsispindinčio ryškaus talento, dėl pažangaus, idėjiškai reikšmingo turinio, dėl formos meniškumo ir dėl palyginti grynios kalbos yra vieni geriausių ir reikšmingiausių mūsų 19-to amž. pradžios poezijoje.

Žemaičių partiotinis sąjūdis, kuriame aktyviai dalyvavo S. Stanevičiaus, be romantinių tikslų, statė ir eilę praktiškų uždavinių: pirmiausia parūpinti ano meto liaudžiai pasaulietinio ir pamokomo turinio knygelių, ugdyti lietuvių bendrinę kalbą ir kelti literatūros lygį, studijuoti Lietuvos praeitį, rinkti ir tirti lietuvių liaudies kūrybą. Šio sąjūdžio dalyviai, kaip D. Poška, broliai Zabičiai, Valiūnas ir dar vienas kitas per keletą metų tada padarė visose šiose srityse daugiau, nei prieš tai buvo padaryta ištisais šimtmečiais.

Didelis nuopelnas čia priklauso kaip tik ir S. Stanevičiaus, vienam veikliausiųjų šiuose darbuose. Jis taip pat rūpinosi pateikti liaudžiai naudingų knygelių, vienas pirmųjų ėmė rinkti liaudies dainas ir jų melodijas.

Prakalbose prie savo surinktų liaudies dainų rinkinio (išleisto Vilniuje 1829 m.) ir melodijų rinkinio (išleisto Rygoje 1833 m.) S. Stanevičiaus pareiškia visą eilę minčių, kurios rodo jo gilybės nusimanyimą apie lietuvių tautosaką, kuriuo jis pralenkia net vėlyvesnius mūsų tautosakininkus. Išlikę pora jo laisvųjų žinomajam lenkų istorikui T. Narbutui taip pat rodo nemažą S. Stanevičiaus erudiciją Lietuvos praeities klausimais ir gana blaivų ir kritišką jo požiūrį dėl perdėto praeities romantizavimo. Čia jis, pav., gana kritiškai atsiliepia apie pirmuosius istorinius S. Daukanto darbus, idealizuojančius Lietuvos senovę. Tačiau bene ryškiausiai S. Stanevičiaus, kaip istoriko, erudiciją ir blaivų kritiškumą parodo jo didelis ir ligi šiol plačiai beveik nežinomas darbas apie lietuvių mitologiją, kurioje jis daugeliu atžvilgių laikosi teisingesnių ir kritiškesnių pažiūrų, nei „aušrininkai“ ir net nei vėlesniojo periodo kai kurie mūsų istorikai. Visa tai rodo S. Stanevičiaus buvus pažangų, pirmaujančią savo gadynės žmogų.

Jeigu dar pridėsime, kad S. Stanevičiaus domėjosi ir lietuvių kalbos tyrimu, ruošė lietuvių kalbos žodyną ir gramatiką, nors šie jo darbai ir nepasiekė mūsų, kad jis gerai pažino senovinę lietuvių raštą ir mokėjo joje iškelti geriausių veikalus (pav., K. Daukšos

garsiąją prakalbą apie lietuvių kalbą), tai S. Stanevičiaus asmenyje turėsime ir vieną labiausiai apsišvietusių, plačiausios erudicijos bei veiklos rašytojų mūsų tautinio sąjūdžio priešaušryje.

Apie S. Stanevičiaus gyvenimą yra išlikę labai maža tikslų žinių. Žinoma jį buvus bajoriškos kilmės, pradžioje mokiusis Kražiuose, vėliau baigus su pasižymėjimu Vilniaus universitetą, o po to dirbus Lietuvos dvaruose namų mokytoju ar kuriuo kitu pareigoniui. Po 1831 m. sukilimo jo literatūriniam darbui sąlygos, atrodo, buvo susidariusios nepalankios, ir jis tada daugiau atsidėjęs kalbotyros bei mitologijos studijoms. Dėl savo pažangių pažūrų ir lietuviškos veiklos S. Stanevičia buvęs nemėgiamas ir net ujamas aplinkinių su lenkėjusių bajorų. Gyvenęs skurdokai, nesistengdamas daryti aukštesnės karjeros. Pasuktiniais savo gyvenimo metais jis sirgęs džiova ir maža ką begalėjęs dirbti. Mirė S. Stanevičia nesukakęs pankiasdešimtų metų, palikdamas nemažą savo darbų rankraščių, kurių dalis vėliau negražinamai žuvo.

S. Stanevičiaus gyvenimas ir veikla rodo jį jau anksti įžiūrėjus naujų visuomeninių santykių kilmą ir feodalinės santvarkos neišvengiamą žlugimą Lietuvoje ir pajėgus peržengti savo bajoriško luomo pažiūras bei interesus.

Savo talentą ir jėgas jis atidavė jau naujos visuomenės formavimui, jos siekimų tarnybai, nuėjo su progresu, o ne su reakcija. Čia ir yra S. Stanevičiaus istorinė reikšmė, įprasminanti jo gyvenimą ir veiklą.

Ligi šiol S. Stanevičiaus gyvenimas ir veikla buvo mažai teiširta. Buržuaziniais laikais net nebuvo išleista atskiros jo pasakėčių leidinio ir pilno jo raštų rinkinio. Tik tarybinėje santvarkoje ir S. Stanevičiaus asmuo bus pridėramai nušviestas bei įvertintas. Lietuvių Literatūros Instituto mokslinis bendradarbis J. Lebedys paruošė pilną S. Stanevičiaus raštų rinkinį ir išsamią jo veiklos apžvalgą. Šis darbas, kurį išleidžia Grozinės Literatūros Leidykla, bus geriausias S. Stanevičiaus mirties 100 metų sukakties paminėjimas.

Rašytojas J. Biliūnas

(Tąsa nuo 105-to pusl.)

to. Lietuviška buržuazija, kuriai visa J. Biliūno kūryba buvo svetima ir tolima, nepasirūpino įvykdyti ir šį J. Biliūno priešmirtinį pagedavimą. J. Biliūno karstą pargabenti Lietuvon ir palaidoti gimtųjų Anykščių apylinkė šiąndien susirūpina Tarybinės Lietuvos visuomenė, gerbdama šviesią J. Biliūno atmintį ir jo kūrybą.

Nuteistas

Išalkęs, perkaręs, suvargęs,
Nelyginant šunelis margius,
Aš styplinėjau pašaliais,—
Ar darbo rast kur neatseis...

Baisus nedarbas siautė tuomet,—
Suvargo proletarų luomas...
Ir aš sau darbo negavau,—
Kas bedaryt? Kur eit daugiau?

O badas iltim raižo visą,—
Ir kaulyt išmaldos įgriso...
—Ką?... Laukti alkanos mirties?...
Jau teiravaus savęs paties.

Velkuos gatve aš vieną dieną—
Ir sumaniau čia mintį vieną:
Net mirga krautuvių langai,—
Čia visko pilnā... va, matai?

Ilgiau jau nebelaukęs nieko,
Aš akmenį iš viso vieko
Kad jau mesiu tiesiog langan,—
Tik sužvangėjo—klin-klin... klan!...

Ir lyg, vagis, tuoj bėgt pradėjau...
Sugavo—veda pas teisėją.
Jam tiesą režiau į akis:
—Jūs' mylista, aš ne vagis...

Bet tam aš išmušiau tą langą,
Kad bent, pakliuvus užu štangų,
Galutinai nesipt badu!...
Kitokios vietos nerandu.

—Jei taip jau nori, na, gerai:
Tai paviešėk kad ir tenai...

Jonas Kaškaitis.